

1 Vývoj a chápanie rasizmu

V tejto kapitole uvádzam pre sprehľadnenie orientácie v problematike rasovej neznášanlivosti aspoň základný súbor operačných pojmov, aby bol jasný ich význam. Stáva sa pri bežnej komunikácii a pri prijímaní informácií napr. z hromadných informačných prostriedkov, že sa stretávame s pojmami a ich rôznymi modifikáciami, čo môže zapríčiniť chybnú percepciu vypovedaného obsahu informácií.

1.1 Vymedzenie základných pojmov

Výraz *etnický* má svoje korene v gréckom ethnos, čo môžeme voľne preložiť ako našinci. Tesař (2007) vysvetľuje, že od praindoeurópskeho zvratného zámena tretej osoby s(w)e bol odvodený aj grécky výraz *ethos* – zvyk, čo upozorňuje na úzke spojenie medzi spoločenstvom a svojbytnou kultúrou. Spočiatku bol výraz vzťahovaný na grécke i negrécke etniká, postupne však začal byť stále viac spojovaný s negréckym – z gréckeho pohľadu necivilizovaným svetom. V Septuaginte (gréckom preklade Starého zákona) je k prekladu hebrejskeho gojim (neizraelské národy – opak vyvoleného národa) použité práve slovo ethnos.¹

K *etniku* a k etnickej skupine sa Průcha vyjadruje ako ku spoločenstvu ľudí, ktorí majú spoločný rasový pôvod, zvyčajne spoločný jazyk a majú spoločnú kultúru. Súhrnne možno povedať, že sa vyznačuje svojou vlastnou etnicitou.² Tesař (2007) upozorňuje na skutočnosť, že vo vede sa pojem etnická skupina používa tak široko, že môže označovať napríklad pôvodné kmeňové spoločenstvá, nezasiahnuté procesom modernizácie, alebo tiež imigrantov, prípadne opovrhovanú spoločenskú vrstvu. Z dôvodu, tohto širokého použitia výrazu (ethnic group), navrhol sociológ Pierre van den Berghe (1981) používať skôr neologizmus ethny – *etnikum*, ktorý definoval nasledovne: *Modelovým etnikom je ... skupina so spoločným pôvodom, spätá sociálno-príbuzenskými svadbami a priestorovo teritóriom.*“ Avšak Anthony D. Smith rozšíril počet kritérií vymedzujúcich etnikum na šesť:

1. kolektívne meno (ethnonymum),
2. mýtus o spoločnom pôvode,
3. spoločné dejiny (kolektívne skúsenosti predávané z generácie na generáciu),
4. charakteristická spoločná kultúra,

---

¹ Tesař, F.: Etnické konflikty. Praha: Portál, 2007, s. 16

² Průcha, J.: Interkultúrne psychologie. Praha: Portál, 2007, s. 18

5. asociácia s určitým územím a 6. pocit solidarity.³

Rozvoj námorských plavieb priniesol ďalšiu konkretizáciu. V Afrike a Oceánii sa Európania stretli s fyzicky výrazne odlišnými ľuďmi, ktorí však boli pre nich v prvom rade pohania alebo ako kultúrne podradní divoši a primitívi. Od konca 18. storočia sa podobný náhľad preniesol do kategorizácie rás.

Rasa je podľa Šalinga skupina ľudí vyznačujúca sa určitými znakmi (farbou pokožky, vlasov, očí, tvarom lebky a pod.), ktoré vznikli v ranom období ľudstva.⁴ V modernom zmysle slova sa pojem rasa objavuje až v biologickom myslení 18. storočia. Dôsledne ho použil Švéd Karel Linné, ktorý zavádzal rozdelenie prírodnín do druhov, rodov, radov, tried. Pojem rasa použil vo svojom pokuse o roztriedení ľudstva podľa určitých výrazných dedičných znakov. K znehodnoteniu týchto pokrokových prvkov ľudského poznania došlo k dôsledku krátko spojenia medzi vodičmi pôvodu a vývojom života. Tak poslúžil objavný mendelovský systém dedičnosti rasistom len k tomu, aby zo súčasnej úrovne niektorých rás odvodili ich dedičnú zaťaženosť na neschopnosť ďalšieho vývoja. Tiež všeobecne uznávaná vývojová teória darwinizmu s myšlienkou „prírodného výberu“ bola začlenená do rasistickej ideológie a vysielaná do sveta, aby ospravedlňovala ukrutnosť a agresiu.⁵ Šišková ponúka antropologické objasnenie pojmu keď hovorí, že rasa sa vzťahuje k druhovej diferenciácii ľudských plemien. Ide o súhrn spoločných dedičných rysov (morfologických, anatomických a pod.), ktorými sa vyznačuje určitá skupina ľudí (tri hlavné rasy – kavkazoidné, mongoloidné a negroidné).⁶ V uplynulých päťdesiatych rokoch sa u nás uplatňovali vo vzťahu k etnickej problematike viaceré prístupy. Jedným z nich je politická, marxistickoleninská, resp. stalinská teória. V šesťdesiatych rokoch bola v západoeurópskej a anglosaskej antropológii rozpracovaná etnická teória, ktorá našla uplatnenie aj v slovenskej a českej etnológii.

Národ, stalinská teória chápe ako historicky vzniknuté spoločenstvo ľudí spojených spoločným jazykom, územím, hospodárskym životom a psychickým založením, prejavujúcim sa v spoločnej kultúre. Pod *národnostnou menšinou* zástancovia tejto teórie chápu skupinu ľudí, ktorá sa z rôznych príčin odtrhla od vlastného národa či národnosti a vkladila sa do etnicky cudzieho celku, avšak za predpokladu, že sa vo svojom vývoji dostala na stupeň národa alebo národnosti, t. j. za feudalizmu alebo kapitalizmu. Národnosť na svojom území sa vyvíja v národ, národnostná menšina nevyhnutne smeruje k asimilácii. Podľa etnickej teórie pozícia etnika medzi inými etnikami je daná stavom a vývinom etnicity, ako súhrnu intenzity

³ Tesař, F.: Etnické konflikty. Praha: Portál, 2007, s.19-20

⁴ Šaling, S.: Slovník cudzích slov. Bratislava – Veľký Krtíš: SAMO. 2 vydanie, 2002, s. 549.

⁵ Salajka, M.: Rasy a rasizmus ve světě. Praha: Lidová demokrace, 1967, s. 8-9

⁶ Šišková, T.: Výchova k toleranci a proti rasizmu. Praha: Portál, 1998, s.13

a dĺžky pôsobenia jednotlivých zložiek a mierou interiorizovanosti. Možno charakterizovať tiež tri hierarchicky odstupňované formy etnických jednotiek, ktoré odrážajú nielen vertikálne etnické členenie, dané rozdielnou etnicitou, ale aj horizontálne členenie, dané rozdielnou mierou pôsobenia zložiek etnicity. Zdá sa, že tento prístup je u nás akceptovaný aj súčasnou politikou praxou.⁷

Národnostná menšina, ako pojednáva Průcha (2004) je pojem používaný k tomu, aby bolo možné zaradiť pod jeden „strešný termín“ všetky typy a kategórie etnických spoločenstiev s výnimkou štátnych národov na vlastnom teritóriu, teda ako „malé etnika“ nedisponujúcim vlastným štátom, tak časti veľkých štátnych národov sídliačich na území iného štátu, resp. špecifické prípady na pomedzí etnografickej či sociálnej skupiny a i.⁸ Potom jednanie, ktoré prekračuje vnímanie rasových odlišností a pretvára sa na nepriateľské aktivity voči príslušníkom inej rasy, ktoré sa prejavujú v diskriminácii, v agresívnom chovaní (verbálnom alebo fyzickom) môžeme podľa Průchu označiť ako *rasizmus*.⁹ Rasizmus, uvádza Šaling je diskriminačná teória hlásajúca nerovnosť ľudských rás (spájaná súčasne s genocídou „menejcennej“ rasy).¹⁰ V súvislosti s rasizmom hovoríme o *rasových predsudkoch*, *rasovej diskriminácii*, t. j. obmedzovaní práv príslušnej rasy z bežného sociálneho života krajiny, štátu, komunity a o *rasovej genocíde*, t. j. o úsilí o úplné vyhubenie alebo aspoň zdecimovanie určitej etnickej, kultúrnej alebo národnostnej skupiny. Špecifickým znakom rasizmu je *antisemitizmus*.¹¹ Škoviera taktiež hovorí že v súvislosti s rasizmom sa často stretávame s pojmom *diskriminácia*. Možno ju podľa autora chápať ako posudzovanie niekoho a zasiahnutie voči nemu na základe zjavne bezvýznamných charakteristík, ako sú farba pleti, sexuálna orientácia, národnosť, sociálna trieda, etnická príslušnosť a podobne. V diskriminačnej praxi môže ísť o oddeľovanie rás a etník napríklad černochoch (bantustany), Indiánov (rezervácie), Rómov (osady) od „bielych.“¹² Rada Európskej únie vo svojom Akčnom pláne boja proti diskriminácii definovala diskrimináciu ako: „*Konanie, ktorým sa s osobou alebo skupinou osôb zaobchádza menej priaznivo než s inými, a to na základe rasového či etnického pôvodu, náboženstva či viery, postihnutia, veku či sexuálnej orientácie, alebo ako*

⁷ Kumanová, Z.: Etnická identifikácia obyvateľov tzv. Cigánskej/Rómskej kolónie v Plaveckom Štvrtku. Dostupné [online] :<http://www-sav.sk/journals/nar/full/ sn198c.pdf> , 31. 1. 2010

⁸ Průcha, J.: Interkultúrne psychologie. Praha: Portál, 2007, s. 18

⁹ Průcha, J.: Multikultúrní výchova. Teorie-praxe-výskum. Praha: ISV, 2001, s.199

¹⁰ Šaling, S.: Slovník cudzích slov. Bratislava – Veľký Krtíš: SAMO. 2 vydanie, 2002, s. 549.

¹¹ Ondrejko, P.: Sociálna patológia. Bratislava: VEDA, 2001, s. 195

¹² Škoviera, A.: Program zameraný na zmenu rasistických a segregačných postojov detí v diagnostickom centre v Bratislave. In.: Mládež a spoločnosť. Roč. 11, 2002, č. 40, s. 34

*uplatnenie zjavne neutrálneho postupu, ktoré je nepriaznivé pre túto osobu či skupinu osôb z toho istého dôvodu, pokiaľ nie je oprávnené objektívnymi príčinami.*¹³

1.2 Psychologické aspekty vzniku rasizmu

Príčiny obáv z neznámeho a cudzieho spočívajú pravdepodobne v neistote, v obave pred odlišnosťou. Podmienkou intervencie na makro i mikrosociálnej úrovni sa musí stať hlboká a dôkladná znalosť problematiky sociálneho inžinierstva, ako i samotného merita problémov vzniku pretrvávania predsudkov, xenofóbie i rasizmu.¹⁴

Predsudky

Ľudia spravidla majú o sebe priaznivú mienku, pozitívny názor, alebo prinajlepšom seba hodnotia v porovnaní s inými lepšie, hovoríme o *autostereotyp*. Náprotivkom pojmu autostereotyp je *heterostereotyp*. Sú to predstavy, mienky a sudy, spočívajúce väčšinou na zjednodušených a zovšeobecnených súdoch, ktoré majú jednotlivci a skupiny o iných jednotlivcoch alebo skupinách, najmä o ich vlastnostiach, ktoré často ani nepoznajú. Heterostereotyp splyva s pojmom *predsudok*. Drever (1979) chápe predsudok ako „postoj, obvykle s emocionálnym zafarbením, nepriateľský alebo priaznivý voči správaniu alebo objektom určitého druhu, voči určitým osobám alebo doktrínam.“¹⁵ Súhlasíme s Ondrejkovičom v tom, že človek, ktorý má predsudky voči jednej určitej skupine (napríklad etnickej), zväčša negatívne zmysľa aj o iných. Autor ďalej uvádza, že sociálne predsudky sú zdrojom heterostereotypov, teda predstáv, mienok a súdov, založených väčšinou na zjednodušených a zovšeobecnených súdoch a predstavách. Bývajú orientované na národné, náboženské, rasové, politické, ideologické, profesijné a iné oblasti, často sa týkajú sociálnych vrstiev a skupín, ako i rôznych menšín.¹⁶

Xenofóbia

Prejavy, ktoré súvisia s neznášanlivosťou, ba až nenávisťou voči cudzincom, ako predstaviteľom všetkého cudzieho najčastejšie používame termín *xenofóbia*. Prichádza z obavy a strachu z nich vyplývajúcej nenávisti spravidla voči všetkému čo prichádza

---

¹³ Kusý, M.: Podoby diskriminácie. Nadácia za toleranciu a proti diskriminácii. Bratislava: IRIUS, 2004, s. 10

¹⁴ Ondrejkovič, P.: Sociálna patológia. Bratislava: VEDA, 2001, s. 186

¹⁵ Tamtiež: s. 189

¹⁶ Tamtiež: s. 192

z cudziny, alebo čo má pôvod mimo vlastnej sociálnej skupiny, vlastného kmeňa, národa a podobne. Xenofóbia je základom rôznych druhov sociálnej nenávisti, ako antisemitizmu, rasizmu, šovinizmu, nacionalizmu a fašizmu. Má svoje symbolické prejavy (demagógia, rečnícke vystúpenia, prejavy vo fyzických napádaniach, alebo až vo fyzickej likvidácii objektov nenávisti. Najčastejšie sa obracia voči izolovanej menšine, ktorá má výraznejšie rozlišovacie znaky (fyzické, jazykové, profesionálne, náboženské a iné).¹⁷ V súvislosti s xenofóbiou Šišková uvádza, že táto vzrastá, keď sa sociálne útvary ocitajú v sociálnej, ekonomickej či politickej kríze Cudzie, teda subjektívne prežívané ako nebezpečné, sa stáva obetným baránkom ako „lahko“ definovateľný pôvodca problémov.¹⁸ Kusý (2004) tvrdí, že je xenofóbia je zvyčajne spätá so zakomplexovanosťou. Xenofóbnych ľudí provokuje, dráždi odlišný človek už tým, že existuje, že si dovoľuje líšiť sa od nás. Odlišnosť sa vníma ako urážka, schválnosť, ktorú xenofób nevie a nechce pochopiť ani vysvetliť. Preto o nej nie je ochotný diskutovať, nie je ochotný ju akceptovať, chce ju iba zlikvidovať. Tým, že odlišného človeka odmietne, poníži, dehonescuje, napadne, vyženie, či zabije.¹⁹

Etnocentrizmus

Tesař uvádza, že ho možno definovať pomerne jednoducho. Ide o vedomé alebo nevedomé presvedčenie, že vlastná kultúra, komunita alebo rasa je nadradená,, v spojení s tendenciou nevedomovať si predpojatosť v tom obsiahnutú. Príslušníci každého etnika sa nemusia zrovna cítiť ako najlepší zo všetkých, ale pravidelne sa cítia byť lepší ako niekto iný, s kým sa porovnávajú. Prejavom etnocentrizmu je svojim spôsobom aj rasizmus, rovnako ako chovanie futbalových fanúšikov pri medzištátnych zápasoch, dodáva autor.²⁰

V nasledujúcej podkapitole ponúkam niekoľko teórií, ktoré ovplyvnili vývoj názorov na rasizmus v moderných dejinách. Intelektuálne základy novovekého rasizmu sa položili v dobe, keď myšlienka jednoty ľudstva je už elitou západného sveta akceptovaná.

1.3 História vzniku rasizmu

Milo (2004) uvádza, že podľa Budila o rasizme môžeme hovoriť vtedy, keď je „ľudskosť“ ostatných kultúr a skupín ľudí uznaná, ale začína byť spochybňovaná ich

---

¹⁷ Tamtiež: s. 194

¹⁸ Šišková, T.: *Výchova k tolerancii a proti rasizmu*. Praha: Portál, 1998, s.12

¹⁹ Kusý, M.: *Podoby diskriminácie. Nadácia za toleranciu a proti diskriminácii*. Bratislava: IRIUS, 2004, s. 19

²⁰ Tesař, F.: *Etnické konflikty*. Praha: Portál, 2007, s. 68

rovnocennosť s Európanmi. Moderný rasizmus je spätý s vedeckým rozvojom v 19. storočí. Rasisti zhromažďovali dôkazy, že rozdielnosti v jednotlivých svetových kultúrach sú dané biologickými vlastnosťami ich nositeľov. Pokiaľ sa Európanom zdala nejaká domorodá kultúra „primitívna alebo „barbarská“ tak to teoretici rasizmu interpretovali ako prejav nižších intelektuálnych, biologicky podmienených schopností. Nedá sa teda povedať že by rasizmus vedu ignoroval, naopak jeho vznik bol značne inšpirovaný prírodnými vedami, najmä evolučným učením darwinizmu. Zatiaľ čo tradičný evolucionizmus videl v prírodných, „necivilizovaných“ kultúrach nižší vývojový stupeň vedúci k našej civilizácii, rasizmus tieto rozdiely medzi jednotlivými kultúrami absolutizoval a považoval ich pre dané populácie z dôvodu ich „menejcennosti“ za neprekonateľné.²¹

Tvorcom novovekej teórie rasizmu je gróf *Artur de Gobineau*. Autor neuznáva rovnocennosť ľudských rás a domnieva sa, že nerovnosť medzi ľuďmi je vrodená. De Gobineau rozoznával tri základné rasy: bielu, čiernu a žltú. Tieto rasy majú podľa neho veľmi rozdielne rozumové schopnosti a dispozície. Podľa jeho názoru rasy nie sú rovnocenné ani čo do znakov somatických (biela rasa, a vo vnútri nej teutónska, dosahuje najvyššiu telesnú harmóniu), ani psychických. Biela rasa sa vyznačuje podľa neho veľkou energiou a inteligenciou, zmyslom pre česť, odvahou a vojenským umením, zmyslom pre krásu, teda vlastnosťami, ktoré ju stavajú nad žltú rasu, ktorá je síce inteligentná a vytrvalá vo svojom úsilí, ale má veľký sklon k idealizmu a má nezdravú fantáziu. Úplne zavrhnúť hodná je podľa neho rasa čierna. Jej predstavitelia sú zmyselní, leniví, postrádajú zmysel pre krásu, umenie a sú úplne bez organizačných schopností. Národ podľa autora tvorí organický celok a potrebuje silného muža, ktorý by stelesňoval jeho kolektívnu vôľu.²²

Okolo roku 1885 ako reakcia na pozitivismus a naturalizmus sa myslenie obracia – zvlášť v Nemecku späť k romantizmu a vzniká *novoromantizmus*. Hlavnými teoretikmi nemeckého rasizmu boli *H.F.K. Gunther*, *W. Darré* a Rakúšan *Otto Weininger*. Gunther rozoznával celkovo šesť rás, z ktorých najvyššia je a vedúce postavenie zastáva rasa nordická. Medzi Nordikov patrili aj Heléni a Italikovia, ktorí stáli pri zrode antickej civilizácie.²³ *Houston Stewart Chamberlain* bol ďalší predstaviteľ rasovej teórie, ktorá odôvodňovala historické postavenie árijskej rasy, reprezentovanej nemeckým národom, veľmi populárnej v Nemecku na prelome 19. a 20. storočia. Zaoberal sa poznávaním rasovej hierarchie vo vnútri bielej rasy. Chamberlain hlásal nadradenosť (supremáciu) germánskej rasy nad svetom. Len ovládnutie tvorivými

²¹ Milo, D.: Rasistický extrémizmus v Slovenskej republike. Bratislava: Inventa, 2004. s. 8

²² Szcepaniski, J.: Sociológia – vývin problematiky a metód. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1961, s. 398

²³ Dubovický, I.: Skripta pro studenty etnologie. Praha: 1997, s. 23

Germánmi môže dať svetu tvorivú kultúru a zachrániť ho pred neodvratnou degeneráciou. Táto myšlienka sa realizovala v Hitlerovom politickom programe.²⁴

Za zakladateľa tzv. „vedeckého rasizmu“ je považovaný *Francis Galton*, ktorý ako prvý začal používať vedecké metódy na zdôvodnenie menejcennosti „nižších vrstiev“. Sformuloval program novej vedy o človeku – biometrie, ktorej základom boli štatistické výskumy premenlivosti organizmov pri pôsobení dvoch činiteľov: dedičnosti a prostredia. Podobné názory rozvíjal a veľmi otvorene prezentoval *Otto Ammon*, ktorý vyzýval k zavedeniu vhodnej rasovej politiky. Podľa tvrdení *L. Woltmana* je stav európskej kultúry dielom len a len Nemcov. Podľa tohto autora Germáni vytvorili renesančnú kultúru a neskôr aj osvietenskú. Zakladali veľké vyspelé štáty a vlastne civilizovali celý svet. Majú preto nárok na jeho podrobenie. Aby však mohli uplatniť toto svoje právo, musí sa do života zaviesť *tvrdá rasová eugenika*, ktorej podstata má byť v rozdelení obyvateľov Nemecka na tri kategórie, na čistých Germánov, Pologermánov a Negermánov. Je zjavné a neodškriepiteľné, že v takto rozdelenej spoločnosti je potrebné moc dať len Germánom a len tým je potrebné poskytnúť privilégia, ktoré by mali zabezpečiť zvýšenie ich počtu (napr. mnohoženstvo). Z Pologermánov sa mala stať pracovná sila a Negermáni sa mali vyhubiť. Tieto rasové teórie sa stali základom hitlerizmu a jeho mystiky o rase, ktorú *Adolf Hitler* predstavil vo svojej knihe „Mein Kampf.“²⁵ Významnú úlohu pri rasistickej inšpirácii nacizmu zohral aj *Adolf Lanz*, ktorý delil ľudstvo na plavovlasých, árijských Asingov (podľa germánskych bohov Ásov) a na podradných Čandalov (označenie pre zmiešané rasy v Indii), medzi ktorými prebieha v celých dejinách neustály boj.²⁶

Politickí protagonisti rasizmu po II. svetovej vojne sa orientujú na sociálne skupiny, ktoré sú zneistené z dramatického stretu kultúr v Európe a Amerike a cítia sa ekonomicky ohrozené. Jedným z najprominentnejších predstaviteľov povojnového rasizmu je americký psychológ *Artur Jensen*, ktorý, odvolávajúc sa na výsledky testov inteligencie tvrdil, že americkí černosi majú vrodenu nižšiu schopnosť abstraktného myslenia ako biela populácia.²⁷

Formy rasizmu

Skorší biologicky motivovaný rasizmu tvrdil, že rôzne psychické vlastnosti sú určované biologickými vlastnosťami. Je ľahké vysvetliť, prečo farba kože zohrávala takú dôležitú úlohu v biologickom rasizme. Menejcenné psychické vlastnosti bolo treba

---

²⁴ Szcepaniski, J.: Sociológia – vývin problematiky a metód. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1961, s. 588

²⁵ Tamtiež: 325

²⁶ Dubovický, I.: Skripta pro studenty etnologie. Praha: 1997, s. 42

²⁷ Montagu, A.: Race and IQ, Oxford University press : 1999. s. 345

spojiť s takými biologickými vlastnosťami, ktoré možno ľahko spozorovať. V súčasnosti sa zdôrazňujú etnické, kultúrne a jazykové rozdiely. Súčasnú formu rasizmu preto možno nazvať etnicizmom/lingvicizmom.²⁸

Rasizmus môže byť *otvorený*, ak sa ho jeho pôvodca ani nepokúša utajiť. Predpokladom je, aby sa dotýčny domnieval, že ho podporuje väčšina (apartheid). Rasizmus môže byť aj *utajený*, *skrytý*, ak sa ho jeho pôvodca pokúša zakryť. Vtedy asi predpokladá, že všetci rasizmus neakceptujú. Skrytým rasizmom je napríklad neustále vymýšľanie rozličných dôvodov, namiesto toho, aby sa otvorene povedalo „Cigánom vstup zakázaný“ Opozitný pár otvorený/utajený sa pozerá na rasizmus z hľadiska jeho *pôvodcu* : či dotýčny ukazuje rasizmus otvorene, alebo sa ho pokúša utajiť. Rasizmus môže byť *viditeľný*, keď napríklad obyvatelia nejakého domu robia podpisovú akciu, aby dostali preč z domu rómsku rodinu. Alebo môže byť *neviditeľný*, nikto rodinu nezdraví, nehrá sa s jej deťmi, jej hostí šikanujú a podobne. Opozitný pár viditeľný/neviditeľný rasizmus predstavuje hľadisko *pozorovateľa*. Ďalej môže byť *vedomý*, ako napríklad v rôznych fašistických a neonacistických organizáciách, alebo *nevedomovaný*, ako keď americkí bádatelia nazývajú USA anglojazyčným národom.²⁹

Z doteraz povedaného mi vyplýva, že predovšetkým tá časť ľudí, ktorá zastáva na tom - ktorom území pozíciu menšiny je náchylnejšia k tomu, aby jej väčšinová časť obyvateľov dávala najavo svoj odpor alebo zaujímala k nim nepriateľský postoj. Samozrejme, že takémuto postojú sú vystavené aj iné skupiny obyvateľstva, napr. zdravotne postihnutí, homosexuáli a podobne, pretože sú iní, odlišní. V nasledujúcej kapitole budem pojednávať o problematike národnostných menšín.

Táto problematika patrí k hlavným témam európskej a svetovej politiky po skončení Studenej vojny. Po páde ideologického rozdelenia sveta koncom 20.-teho storočia tak na povrch postupne intenzívnejšie začínajú vychádzať negatívne efekty spojené so vznikom európskych národných štátov v druhej polovici 19. storočia.³⁰

---

²⁸ Tove Skutnabb-Kangas: Menšina, jazyk a rasizmus. Bratislava: Kalligram, 2000, s.273-274

²⁹ Tamtiež: s.273-274

³⁰ Kusý, M.: Podoby diskriminácie. Nadácia za toleranciu a proti diskriminácii. Bratislava: IRIUS, 2004, s. 6

2 Menšiny ako objekt neznášanlivosti

V rozvinutých a stabilizovaných demokraciách, kde sú si všetci občania rovní, kde vládne etnická, rasová a náboženská tolerancia a kde sú menšiny do spoločnosti plne integrované, vystačíme s formálnou ochranou práv národnostných menšín. Sú však krajiny, kde demokracia ešte plne rozvinutá nie je, kde sú menšiny marginalizované, rôznymi spôsobmi utláčané, kde sa objavujú výrazné znaky etnickej či rasovej neznášanlivosti, kde príslušníci danej menšiny nie sú akceptovaní ako plnohodnotní občania spoločnosti, kde si celú krajinu a štát privlastňuje jeden väčšinový národ. V takýchto krajinách nevystačíme len s civilizovanou ochranou formálnych práv menšín. Preto je potrebné najprv chrániť tieto menšiny samotné, zabezpečiť ich existenčnú ochranu a vytvoriť tak základné predpoklady ich integrácie do spoločnosti ako rovný s rovným. Existenčná ochrana menšín je elementárnym východiskom ochrany ich formálnych práv.³¹

Na Slovensku máme trinásť národnostných menšín a každá z nich má svoje špecifické problémy spolužitia s dominantným slovenským národom, pričom mnohé z týchto problémov majú podľa predstaviteľov jednotlivých menšín diskriminačný pôvod. Uvedomujem si, že národnostné menšiny sú však len jednou časťou širokého a pestrého súboru rozmanitých druhov menšín vôbec, ktoré sa vyskytujú v multikulturálnej spoločnosti. Všetky druhy menšín musia čeliť rozličným diskriminačným praktikám zo strany dominantnej väčšiny.

2.1 Menšinové teórie

Štátotvorný proces obdobia obrody národov od roku 1848 viedol k vzniku národne a etnicky homogénnych štátov prevažne v západnej Európe, zatiaľ čo v jej strednej a východnej časti boli národy o emancipačný proces až do konca I. svetovej vojny ukrátené a zostávali v područí mnohonárodných štátnych celkov.³²

Nové národné štáty, ktoré vznikli v podmienkach politického usporiadania Európy po I. svetovej vojne však často rozdelili historické územia iných národov. V novovzniknutých štátoch sa tak objavili príslušníci iných národov a etník, a do európskej politiky tak prvýkrát výraznejšie vstúpili národnostné menšiny. Od vstupu

---

³¹ Kusý, M.: Podoby diskriminácie. Nadácia za toleranciu a proti diskriminácii. Bratislava: IRIUS, 2004, s. 6

³² Gabal, I. a kol.: Etnické menšiny ve střední Evropě. Konflikt nebo integrace. Praha: G plus G, 1999. s. 29

národnostných menšín na politickú scénu vystupujú z teoretického hľadiska do popredia štyri základné otázky. V prvom rade sa jedná o zásadný právny, politologický a analytický problém definície menšín ako takých, prípadne ich rozlíšenia na národnostné, etnické či jazykové.³³

Teórie menšín sú však jednotné v jednom fakte, a síce, že v rámci štátov sa skupiny obyvateľstva v rôznej miere líšia národnostnými, etnickými, náboženskými alebo jazykovými znakmi. Obsahová náplň pojmu je však do značnej miery rozdielna. Menšina sa môže chápať aj ako súhrn všetkých osôb, ktoré sú v danej spoločnosti na základe im vlastného znaku diskriminované alebo znevýhodňované.³⁴ Pritchard uvádza, že za dostatočnú a záväznú však možno považovať definíciu Francesca Caportiho, špeciálneho spravodajcu Subkomisie pre zabránenie diskriminácií a na ochranu menšín v OSN, podľa ktorého menšinou je:

„Skupina počtom menšia ako zvyšok obyvateľstva v štáte, v nedominantnej pozícii, ktorej členovia – občania štátu – sa vyznačujú etnickými, náboženskými alebo jazykovými črtami odlišnými od zvyšku obyvateľstva a ktorej členovia vykazujú, hoci len implicitne, vedomie spolupatričnosti zamerané na zachovanie im vlastnej kultúry, zvykov, náboženstva či jazyka.“³⁵

Podľa (Renana, 1882) je štát z klasického, takmer historického, subjektívneho hľadiska ako: „*veľká jednota. (...) Predpokladá minulosť, ktorá sa prejavuje predsa v prítomnosti skrz hmatateľné činy: cez súhlas, a jasne vyjadrenú vôľu pokračovať v spoločnom bytí. Existencia národa je každodenný plebiscit.*“³⁶ Potom je rozdiel v porovnaní s definíciou etnika nepatrný. Mith (1991) definuje etnikum ako: „*menované obyvateľstvo s vedomým, či mýtom o spoločných predkoch, so zdieľanými spomienkami a kultúrnymi prvkami, spojitosťou s historickým územím či domovinou a mierou spolupatričnosti.*“³⁷ V závislosti od definície sa potom natíska otázka pohľadu na charakter menšín. Tu rozlišujeme individualistický alebo kolektivistický prístup.³⁸ Všetky tieto definície majú jedno spoločné, a síce, odvolávajú na historickú, kultúrnu a subjektívne pociťovanú príslušnosť k určitej skupine. Vzájomne jednotlivé skupiny

---

³³ Pridchard, S.: Der völkerrechtliche Minderheitenschutz. Historische und neuere Entwicklungen. Berlin: Dunker und Humboldt. 2001. In: Tübinger Schriften zum internationalen und europäischen Recht, Band 55, s. 21

³⁴ Fabjan, K.: Möglichkeiten und Grenzen des sMinderheitenschutzes durch internationale Instanzen. Wien: Forum Europa. 1993, s. 1

³⁵ Pridchard, S.: Der völkerrechtliche Minderheitenschutz. Historische und neuere Entwicklungen. Berlin: Dunker und Humboldt. 2001. In: Tübinger Schriften zum internationalen und europäischen Recht, Band 55, s. 34

³⁶ Tamtiež: s. 34

³⁷ Bartsch, S.: Minderheitenschutz in der internationalen politik. Völkerbund und KSZE/OSZE in neuer Perspektive. Opladen: Westdeutscher verlag, 1995, s. 49

³⁸ Tamtiež: s. 49-53

odlišuje teda iba miera inštitucionalizácie a organizácie ich teritoriálnej existencie, jej právny rámec a miera historického podloženia subjektívneho pocitu skupinovej príslušnosti. Nakoniec etniká nedisponujú štátnou formou teritoriálnej organizácie a príslušnosť k skupine pociťujú subjektívne.³⁹

Nový pohľad na teóriu menšín

Nové prístupy k definícii a ochrane menšín sa opierajú o takto upravené novodobé vnímanie skupinovej podstaty a práva na sebaurčenie národnostných a etnických menšín a vychádzajú z pozmeneného chápania úloh štátu:

„Dve hlavné a čiastočne rozporné povinnosti štátu sú podstatné z hľadiska ľudských práv: štát je pre svojich obyvateľov povinný zabezpečiť rovnosť v požívaní ľudských práv, ale rastie tiež presvedčenie, že je povinný rešpektovať a chrániť existenciu a identitu menšinových komunít.“⁴⁰ V praxi to znamená, že nositeľom ľudských práv sú jedinci, ktorí môžu na základe špecifických znakov vytvárať skupiny, ktorým musí byť umožnená adekvátne a účinná participácia i daná možnosť ovplyvniť tie rozhodnutia štátnych autorít, ktoré ich bezprostredne ovplyvňujú. Zásady tohto typu sú zachytené napríklad aj v dokumentoch OBSE – Parížskej charte pre Novú Európu, či Správe zo ženevskej schôdzky z roku 1991. Okrem novodobého poňatia sa v nich po prvýkrát v medzinárodných dokumentoch objavuje aj pozitívne ohodnotenie úlohy menšín vo vývoji Európy: *„Európa uznáva nezameniteľné miesto menšín vo svojom vývoji, ako by tak po prvý raz zabudla na traumy vyplývajúcu zo skúseností s Ligou národov. Menšiny sú považované za konštituenta európskej kultúry.“⁴¹*

Problematika národnostných menšín, ako aj dodržiavanie záväzkov v oblasti práv ich jednotlivých členov, sú predmetom legitímneho medzinárodného záujmu, a nemožno sa na ne pozeráť len ako na vnútornú záležitosť daného štátu. Zároveň majú národnostné, etnické ale aj náboženské menšiny v kontexte nových teórií právo na slobodu zachovať si vlastnú identitu a tú aj v rámci systému všeobecných ľudských práv rozvíjať.⁴²

---

³⁹ Tamtiež, s. 49-53

⁴⁰ Eide, A.: Nové prístupy k ochrane menšín. Bratislava: Minority Rights Group, 1995. s. 7

⁴¹ Gabal, I. a kol.: Etnické menšiny ve střední Evropě. Konflikt nebo integrace. Praha: G plus G, 1999. s.38

⁴² Eide, A.: Nové prístupy k ochrane menšín. Bratislava: Minority Rights Group, 1995. s. 8

2.2 Legislatívna ochrana menšín

Každé porušenie ľudských práv neguje princíp rovnosti v zaobchádzaní a ponižuje dôstojnosť človeka, čím sa v podstate stáva jeho diskrimináciou. Na území Slovenskej republiky základné práva a slobody všetkým bez ohľadu na pohlavie, rasu, farbu pleti, jazyk, vieru a náboženstvo, politické či iné zmýšľanie, národný alebo sociálny pôvod, príslušnosť k národnosti alebo etnickej skupine, majetok, rod, alebo iné postavenie zaručuje Ústava SR v čl. 12, ods.2. Ďalej je tu Trestný zákon č. 300/2005 Z. z., ktorý vymedzuje trestné činy proti extrémizmu, genocídiu, k podnecovaniu k národnostnej, rasovej a etnickej nenávisti, perzekúcii obyvateľstva a podobne. O rovnakom zaobchádzaní v niektorých oblastiach a o ochrane pred diskrimináciou pojednáva zákon č. 365/2004 Z. z. (antidiskriminačný zákon) v znení neskorších predpisov.

Slovensko podniklo v poslednom období pozitívne kroky pri prijímaní opatrení proti prejavom rasizmu, xenofóbie, antisemitizmu a intolerancii. Pretrvávajú však problémy v implementácii legislatívy na boj proti rasizmu, zvlášť čo sa týka reakcie polície a orgánov činných v trestnom konaní proti rasistickým útokom. Nie je celkom uznaný rozsah diskriminácie a otvorenej nevraživosti voči členom rómskej komunity.⁴³

Z historického hľadiska Európa najdlhšie pozná menšiny náboženské, keďže otázka viery a jej diferencovanosti zamestnávali kontinent v dôsledku reformačných hnutí už od konca 16. storočia. Obrat ku koncentrácii na ľudské práva znamenal aj obrat k individualistickému ponímaniu práv menšín, ktoré sa v povojnovom období artikulovalo najmä na pôde novovzniknutej Organizácie spojených národov. Opatrenia na ochranu menšín sa formulovali najmä na rovine negatívnej, teda vo vymedzovaní práv, ktoré nesmú byť porušené a bývali dopĺňané klauzulou o nediskriminácii. Konkrétne práva menšín sa v povojnových dokumentoch medzinárodného práva začali objavovať až v 60-tych rokoch. Relevantné dokumenty pre problematiku národnostných, etnických či iných menšín preto možno rozdeliť na dve skupiny. Na jednej strane sa jedná o dokumenty všeobecne zamerané proti diskriminácii, akými sú *Charta OSN z roku 1945*, *Všeobecná deklarácia ľudských práv z roku 1948* a *Medzinárodný pakt o ekonomických, sociálnych a kultúrnych právach z roku 1966*. Na druhej strane sa jedná o dokumenty obsahujúce ustanovenia o právach menšín alebo sa o týchto zmieňujúce, ako napríklad *Konvencia o odstránení foriem diskriminácie z roku 1965*, *Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach*

---

⁴³ Kusý, M.: Podoby diskriminácie. Nadácia za toleranciu a proti diskriminácii. Bratislava: IRIUS, 2004, s. 7

z roku 1966 a *Deklarácia OSN o právach osôb patriacich k národnostným, etnickým, náboženským a jazykovým menšinám* z roku 1992.⁴⁴

K všeobecným princípom nediskriminácie a ochrany skupín obyvateľstva zakotveným v daných dokumentoch patrí článok 2, a nepriamo aj článok 27, Všeobecnej deklarácie ľudských práv:

*„ Každý má všetky práva a slobody, vyhlásené v tejto deklarácii, bez hocijakého rozlišovania na základe rasy, farby, pohlavia, jazyka, náboženstva, politického alebo iného zmýšľania, národnostného alebo sociálneho pôvodu, majetku, rodu alebo iného postavenia. Ďalej, žiaden rozdiel sa nebude robiť na podklade politického, právneho alebo medzinárodného postavenia krajiny, alebo územia, ku ktorému osoba patrí, či je to krajina alebo územie nezávislé alebo pod poručenstvom, nesamosprávne alebo podrobeného hocijakému inému obmedzeniu suverenity.“*⁴⁵

Gabal uvádza, že popri dokumentoch OSN existuje aj celý rad iných dokumentov zaoberajúcich sa menšinami, ktoré vznikli na pôde Konferencie a neskôr organizácie pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe alebo Rady Európy. Spoločným znakom všetkých opatrení je ich silné zameranie na pasívnu ochranu pred diskrimináciou a zvýraznenie individuálneho rozhodnutia o príslušnosti k menšine. Čisto individualistický prístup, pri absencii doplnkového vnímania menšín ako skupín vedie k tomu, že tie pociťujú potrebu vnútorne sa organizovať, čo môže viesť k ich *radikalizácii*⁴⁶.

Základným nástrojom ochrany menšiny a jej integrácie do väčšinovej spoločnosti je *pozitívna diskriminácia*: teda pravý opak diskriminácie *obmedzujúcej*, negatívne zameranej. Jej efektívne postupy boli preverené ako uvádza Kusý (2004) v mnohých úspešných kampaniach, napríklad v boji proti apartheidu v Južnej Afrike, či proti rasovej segregácii v USA. V našich podmienkach pozitívnou diskrimináciou napríklad vytvárame podmienky pre to, aby Rómovia mohli u nás žiť na rovnakej ekonomickej, sociálnej, kultúrnej, zdravotnej a hygienickej úrovni ak jej ostatní občania, aby boli nimi prijímaní ako im rovní v životnej šanci, v právach a povinnostiach.⁴⁷

Avšak aj napriek všetkým vyššie uvedeným opatreniam na ochranu menšín tu rasová neznášanlivosť je, a preto budem v nasledujúcej kapitole pojednávať o jej ďalších príčinách a podobách.

---

⁴⁴ Kusý, M.: Podoby diskriminácie. Nadácia za toleranciu a proti diskriminácii. Bratislava: IRIUS, 2004, s.12

⁴⁵ Všeobecná deklarácia ľudských práv

⁴⁶ Gabal, I. a kol.: Etnické menšiny ve střední Evropě. Konflikt nebo integrace. Praha: G plus G, 1999. s. 43

⁴⁷ Kusý, M.: Podoby diskriminácie. Nadácia za toleranciu a proti diskriminácii. Bratislava: IRIUS, 2004, s. 10

2.3 Podoby rasovej neznášanlivosti

Okrem psychických aspektov, ktoré môžeme označiť za príčiny vzniku rasovej neznášanlivosti, o ktorých som sa už zmienil, sú to aj mnohé iné faktory, ktoré sa významnou mierou podieľajú na jej vzniku:

Faktor neistoty

V súčasnej dobe pôsobí tento faktor veľmi výrazne, ide najmä o neistotu sociálnu. Táto neistota je však charakteristická pre všetky okolité štáty, nielen pre Slovensko. Poistkou proti neistote je hromadenie majetku. Pre tie osoby, ktoré sa nemohli poistiť proti sociálnej neistote majetkom poskytoval túto ochranu tzv. sociálny štát. V súčasnosti však už štát túto ochranu značne zredukoval a bremeno zodpovednosti za svoje postavenie prenáša na občana. Ak sa však dostane spoločnosť do sociálnej krízy (čo je pri súčasnej miere nezamestnanosti skutočnosť), časť populácie, ktorá je touto krízou najviac postihnutá sa začne radikalizovať, aby túto neistotu aspoň čiastočne eliminovala. Kompenzuje si tak pocit sociálnej neistoty združovaním sa v radikálnejších komunitách, ktorých prostredníctvom je možné hlasnejšie vysloviť svoj protest voči sociálnej neistote (poukazovanie na sociálne dávky vyplácané Rómom, na údajné zaberanie pracovných miest prisťahovalcami a pod.) K tomuto radikálnemu riešeniu svojej situácie sú náchylní najmä mladí ľudia s nízkym vzdelaním, bez perspektívy a s malými možnosťami uplatnenia sa na trhu práce. Títo ľudia potom kompenzujú svoju neistotu militantným konaním. Jedná sa v tomto prípade o všeobecne platný vzorec, ktorý funguje vo všetkých spoločnostiach. Kto trpí nedostatkom sociálneho zapojenia a interakcií, hľadá cesty, ako tento handicap kompenzovať, preto hľadá východisko v zapojení sa do nových pospolitostí. Ak sa stále viac vytráca pocit sociálnej súnalezitosti, získavajú na význame kategórie na základe ktorých je posudzovaná príslušnosť ku rôznym spoločenstvám ľudí. Do popredia sa tak dostávajú kategórie ako rasa, farba pleti, jazyk, národ, kultúra, pohlavie, vek a pod. ktoré sú mylne interpretované a je v nich videná príčina vlastnej neúspešnosti.⁴⁸

Faktor nevedomosti

" Boľavý problém " Rómov sa ako jeden z neuralgických bodov života z minulosti preniesol aj do súčasnosti. V istých smeroch získal novú podobu. Ide predovšetkým o

---

⁴⁸Dostupné: [online]: [www:http://www.menšiny/informačná kancelária Rady Európy v Bratislave Vincent Danihel.mht](http://www.menšiny/informačná_kancelária_Rady_Európy_v_Bratislave_Vincent_Danihel.mht)), 29.12. 2009

možnosť verejnej prezentácie etnického sebauvedomenia Rómov, čo je pozitívum, ale na druhej strane o frekventované prejavy rasovej neznášanlivosti.

Pokojne môžeme povedať, že sa ignorovala potreba vývoja vedných i praktických odborov, ktoré by sa s Rómami ako s menšinovým obyvateľstvom zaoberali. Ani pre odbornú, ani pre laickú verejnosť a dokonca ani pre Rómov samotných neboli dostupné informácie o rómskom etniku, ktoré by osvetľovali jeho chovanie so znalosťou príčin. Bez týchto informácií sa problém Rómov mohol deklarovať ako problém sociálno-patologickej skupiny ľudí a tak sa k nemu aj výsledne pristupovalo a žiaľ aj pristupuje. Dnes sa opäť prejavujú tendencie a snahy postaviť Rómov mimo zákon. Niektorí ľudia dávajú dostatočne najavo, že chcú pokračovať v starých praktikách, a to znepokojuje. Je tu verejná mienka, ktorá je naladená až priveľmi protirómsky.⁴⁹

Faktor absencie zaradenia sa

To, že v modernej spoločnosti vládne kult osobnosti, má za následok, že ju zároveň triešti na spoločnosť atomizovanú, v ktorej sa človek ocitá osamotený. Je oslabená funkcia rodiny, ktorá zväčša nefunguje, a tak v dostatočnej miere neposkytuje človeku sociálnu sieť a oporu. Pre človeka s nízkym vzdelaním a nízkym vekom, bez životných skúseností ide o zvlášť ťažké postavenie. Hľadá preto niečo o čo by sa oprel a zmiernil tak pocit svojej neistoty. A tým niečím býva práve skupina, partia ľudí v rovnakom postavení, ktorí majú rovnaké problémy, v ktorej však vyčnieva určitá dominantná osobnosť s radikálnymi názormi na riešenie, ktorá dokáže „určiť smer“ a nájsť tak východisko z neistoty. Toto je tiež rozhodujúcim faktorom, prečo priaznivci hnutia skinheads vyznávajú duch kamarátstva, duch pospolitosti, čo je inak prirodzenou potrebou každého človeka. Sociálna neistota, pocit neúspešnosti a tápanie v spoločnosti, nezaradenosť do spoločnosti, uvedomovanie i toho, že sa nemajú šancu stať súčasťou elity a anonymita v spoločnosti sú rozhodujúcimi faktormi, ktoré vedú mladú populáciu k vytváraniu a zapájaniu sa do extrémistických hnutí.⁵⁰

---

⁴⁹ Dostupné [online]: [www:http://:menšiny/informačná kancelária Rady Európy v Bratislave Vincent Danihel.mht](http://www.menšiny/informačná_kancelária_Rady_Európy_v_Bratislave_Vincent_Danihel.mht), 29. 12. 2009

⁵⁰ Milo, D.: Rasistický extrémizmus v Slovenskej republike. Bratislava: Inventa, 2004. s. 38-39

2.3.1 Extrémizmus ako prejav rasovej neznášanlivosti

Slovenské právo tento pojem charakterizuje v nariadení Ministerstva vnútra takto: „*Extrémizmom sa rozumejú verbálne, grafické, fyzické alebo iné aktivity spojené spravidla s vyhradeným ideologickým alebo iným kontextom, zväčša s absenciou hmotnej pohnútky, ktoré vyvíjajú jednotlivci alebo skupiny osôb s názormi výrazne vybočujúcimi zo všeobecne uznávaných spoločenských noriem so zreteľnými prvkami netolerancie, najmä rasovej, národnostnej, náboženskej alebo inej obdobnej neznášanlivosti, ktoré útočia proti demokratickým princípom, spoločenskému usporiadaniu, životu, zdraviu, majetku alebo verejnému poriadku.*“⁵¹

Na definíciu a vymedzenie extrémizmu existujú v odbornej verejnosti značne protichodné názory a to najmä z dôvodu nejednoznačnosti jeho významu. V tejto práci som čerpal z diel JUDr. Jana Chmelíka: Extremismus a jeho právni a sociologické aspekty. Podľa uvedeného autora :

Extrémizmus sa dá v podstate označiť za žurnalistický alebo politologický pojem, ktorý sa veľmi úzko prelína aj so sociologickým pohľadom. Charakterizuje protisystémový postoj, je postojom krajne vyhrotenej, demokratickému systému nepriateľskej ideológie, postojov a názorov, ktoré sa objavujú v pozadí deštruktívnych aktivít. Cieľom a dôsledkom takýchto aktivít je zničiť demokratický systém. V rovine sociologickej je možné extrémizmus vymedziť ako súhrn určitých sociálne patologických javov, vytváraných viac či menej organizovanými skupinami osôb a priaznivcami takýchto skupín, s dominantným rysom odmietania základných hodnôt, noriem a spôsobov chovania platných v danej spoločnosti. V politike je takto označovaný krajne radikálny, alebo výstredný postoj, alebo subjekt. Často býva veľmi zložitá určiť, kto je extrémista a kto nie, pretože hranica medzi extrémizmom a normálnym správaním je veľmi široká a nejasne formulovaná. Tieto postoje vychádzajú z odlišného obsahového hodnotenia aktivít, ktoré v zásade možno rozdeliť do troch skupín:

Členovia prvej skupiny sa usilujú o realizáciu ušľachtilých a humánnych ideálov, ale spôsobom, ktorý viac či menej porušuje zákon. Jej členovia presadzujú humánne hodnoty nežiadúcim spôsobom (napr. radikálni ekológovia, či ochrancovia zvierat).

Príslušníci *druhej* skupiny sa pokúšajú presadiť svoje predstavy o fungovaní spoločnosti, ktoré odporujú všeobecným normám morálky a humanity spôsobom, ktorý im umožňuje platný právny poriadok .

---

⁵¹ Nariadenie MV SR č. 27/2001

Príslušníci *tretej* skupiny sa snažia o realizáciu svojich neľudských a protizákonných ideí protizákonnými a neľudskými spôsobmi (napr. teroristi). Príslušníkov tejto skupiny možno úplne oprávnenne označiť za *extrémistov*.

Aktivisti, ktorí sa svojimi aktivitami pohybujú „na hrane“ zákona a ktorých ciele sú (aj keď s výhradami) prijateľné, sa preto v niektorých krajinách označujú ako *radikáli*. To umožňuje odlíšiť ich činnosť od skupín s úplne protispoločenským zameraním.⁵²

Rasistický extrémizmus sa často prekrýva s *extrémizmom pravicovým*, čo do ideológie aj čo do okruhu svojich stúpcov. Vyhrotený, extrémny rasizmus sa pri takomto konaní prejavuje ako hlavný motív konania. Biela rasa stojí podľa stúpcov tejto ideológie na vrchole vývoja ľudstva a jej najdokonalejšími predstaviteľmi sú árijci. V súčasnej dobe ide o ideológiu hlásanú najmä pravicovo orientovanou časťou hnutia *skinheads*. Najväčším zločinom je podľa vyznavačov tejto teórie, miešanie bielej rasy s ostatnými, vrátane semitskej. Najmilitantnejší rasisti v tejto súvislosti hovoria o nutnosti vypuknutia „rasovej svätej vojny“ (Racial Holy War – často používaná skratka RAHOWA) alebo tzv. „bielej revolúcie.“ Táto rasistická teória má v praxi mnoho podôb, najmä však je typická nenávisťou, pohrdaním a nepriateľstvom voči ľuďom s inou farbou pleti, je zameraná voči: prisťahovalcom, Rómom, Židom ale i tzv. „bielemu odpadu“ kam zaraďujú všetkých svojich ideologických protivníkov, ľavicovo orientovanú mládež, anarchistov, humanistov, ľudí na okraji spoločnosti, bezdomovcov, narkomanov atď. Ako špecifický druh útokov motivovaných rasovou nenávisťou je označovaný antisemitizmus, ktorého charakteristickými rysmi je popieranie holokaustu, hlásanie hrozby „svetovlády Židov“, ktorá je dokladaná údajným vplyvom Židov na ekonomický a politický život vyspelých krajín, ktorého dôsledkom bude skaza bielej rasy.

Nie všetky rasistické, xenofóbne a antisemitistické prejavy a postoje extrémistov sú však dávané najavo otvorene. Častokrát sú skryté za heslami o vlastenectve a patriotizme, ktorých prostredníctvom sa snažia extrémisti osloviť širšiu verejnosť apelovaním na národnú hrdosť, tradície a odkaz „velikánov bieleho (prípadne slovenského národa).“⁵³

---

⁵² Chmelik, J.: *Extremismus a jeho právní a sociologické aspekty*. Praha: Linde, 2001. s. 170

⁵³ Tamtiež: s. 172

Aj na základe vyššie uvedeného, môžeme usudzovať, že extrémizmus možno rozdeliť podľa dvoch základných hľadísk:

1. *Podľa objektov napadnutia* na extrémizmus:

- útočiaci na ústavnosť a štátne zriadenie,
- hrubo narúšajúci občianske spolužitie,
- útočiaci na život a zdravie občanov,
- rasistický (rasovo motivovaný)

2. *Podľa formy konania* na extrémizmus:

- verbálny,
- násilný (brachiálny),
- grafický

Medzi *charakteristické črty* extrémizmu sa radí ideová motivácia a vo väčšine prípadov absencia hmotných pohnútok. To znamená, že páchateľ sa nechce obohatiť a je odhodlaný aj k obetiam. V tomto sa extrémizmus líši od ostatných kriminálnych trestných činov, ktoré vychádzajú z egoistických záujmov, ako napríklad uspokojovanie pudových potrieb, dosiahnutie hmotného zisku alebo získanie moci.⁵⁴

Štádia extrémizmu

Vo vývoji extrémizmu možno vo všeobecnosti pozorovať tri základné štádiá:

I. štádium – Často vychádza z pocitu ohrozenia a je charakterizované pudovosťou, iracionalitou, a úplnou absenciou strategického plánovania vlastných akcií. Aktivity, ktoré sú motivované sociálne, rasovo, etnicky alebo národnostne sú zamerané na osoby, ktoré agresor vníma ako reprezentantov skupiny, ktorú negatívne hodnotí. Toto samozrejme platí len o tých formách extrémizmu, ktoré si zvolili ako cestu riešenia násilie.

II. štádium – je charakterizované cieľavedomými snahami o dielčiu alebo komplexnú zmenu spoločenského a politického usporiadania, spojeného so spolčovaním, plánovaním a propagáciou týchto snáh. Pre tieto aktivity je typická vysoká miera demagógie, pohrdanie zákonmi, znevažovanie humanitných princípov a preferencia radikálnych metód.

III. štádium – vyvrcholením extrémistických postojov je vznik politickej strany, ktorá na základe jasne formulovanej ideológie a programov smeruje k uchopeniu moci a neskôr prípadne aj k zmene politického systému. Pre extrémistické programy je charakteristické, že ponúkajú rýchle a razantné riešenia zložitých spoločenských

---

⁵⁴ Metodika, Prezídium PZ, 2001

problémov, čo vyvoláva medzi širokými vrstvami málo zorientovaného obyvateľstva pozitívnu odozvu.

Vychádzajúc z vyššie uvedenej charakteristiky extrémizmu, *rasistický extrémizmus* predstavuje takú časť protispoločenského konania s extrémistickými rysmi, ktorého motívom je rasová, národnostná, či etnická nenávisť a chýba pri ňom iná hmotná pohnútko konania.⁵⁵

Na Slovensku v súčasnom období zaznamenávame tri základné orientácie extrémizmu:

- *pravícovo orientovaný* – prezentovaný presadzovaním ideí rasizmu, fašizmu, nacizmu a neonacizmu, (tento pojem a zároveň aj skupina ľudí, ktorá sa k nemu hlási úzko súvisí s pojmom rasistický extrémizmus),
- *ľavicovo orientovaný* – prezentovaný anarchistickými a anti-globalistickými ideami,
- *nábožensky orientovaný* – prezentovaný náboženskými zoskupeniami, ktoré svojou ideológiou a názormi ohrozujú životy, zdravie alebo majetok osôb a porušujú všeobecne záväzné právne predpisy.

Ďalej rozlišujeme:

- *Politický extrémizmus* ide o extrémizmus, ktorého odchýlenie sa od všeobecne platných a v aktuálnej dobe prijímaných noriem má podobu politického programu s výraznými prvkami názorovej neznášanlivosti a odmietania kompromisných riešení. Prejavuje sa tiež radikálnym až militantným odmietaním politiky štátu, ústavného zriadenia a to aj za použitia násillia.
- *Hnutie (extrémistické hnutie)* ide o neoficiálne, viac či menej pevné združenie občanov rovnakých alebo podobných extrémnych názorov na spoločenské vzťahy, postavenie človeka, národa, rasy, prípadne náboženstva v spoločnosti, usilujúce sa o presadenie svojich cieľov aj za využitia protiprávnych prostriedkov.
- *Extrémistická skupina* štruktúrovaná skupinu osôb s všeobecne rovnakou ideológiou a zameraním na politický extrémizmus
- *Kriminalita s extrémistickým podtextom* – protiprávne konanie spáchané v súvislosti s extrémizmom, ktoré naplňuje znaky trestného činu alebo priestupku.⁵⁶

Pri predsudkoch, xenofóbii a rasizme sa môžeme stretnúť s pojmom *šovinizmus*. Je používaný na označenie etnickej agresivity, ktorej cieľom je zvýšenie solidarity vo

---

⁵⁵ Chmelik, J.: Extremismus a jeho právní a sociologické aspekty. Praha: Linde, 2001. s. 172

⁵⁶ Dostupné [online]: <http://www.minv.sk/exremizmus/index.htm>, 22.1.2010

vnútri národnej pospolitosti najmä v krízových situáciách. Slúži k premene sociálnych problémov do formy etnického nepriateľstva a konfliktov.

- *Nacionalizmus* je politický smer, podľa ktorého vlastný národ je základnou spoločenskou jednotkou, nadradenou nad ostatných. Nacionalizmus rozlišuje ľudí podľa hranice, ktorá často nemá čo dočinenia s ľuďmi, ktorí žijú v danom regióne, ale s nejakým kráľom alebo autoritou, ktorá nakreslila čiaru na mape. Tento politický smer nadraduje jeden národ druhému a zvyčajne vedie k nedôvere až k nepriateľstvu voči iným národom.
- *Fašizmus* je otvorené militantné a nacionalistické hnutie, ideovo i v praxi nahradzujúce parlamentnú demokraciu totalitnou diktatúrou a je zamerané proti všetkým demokratickým ústavným inštitúciám a slobodám.
- *Nacizmus* Slovo nacizmus je odvodené od výrazu nacionálny socializmus, čo bolo politické hnutie v Nemecku vedené NSDAP (Nationalsozialistische Deutsche Arbeit Partei – Národno-socialistická nemecká strana pracujúcich). NSDAP bola založená v roku 1919 a v roku 1939 získala absolútnu moc. Po skončení II. svetovej vojny bola v Norimberskom procese prehlásená za zločineckú organizáciu. Nacistický režim bol zodpovedný za smrť miliónov ľudí, časť z nich našli smrť v plynových komorách z dôvodu ich (predpovedanej) odlišnosti. Zvlášť perzekvované skupiny boli Židia, Rómovia, homosexuáli a komunisti (socialisti). Niektoré skupiny a hnutia sa stotožňujú s ideálmi nacizmu aj dnes. Nazývajú sa *neonacisti*. Neonacisti sú niekedy prezentovaní ako tzv. „skíni“, ale nie všetci z nich sú neofašisti. Neonacisti neveria v dôvod, ale v silu násilia.⁵⁷

Podľa Ministerstva vnútra SR v súčasnosti pôsobia na Slovensku tieto extrémistické skupiny:

PRAVICOVÍ EXTRÉMISTI:

- neonacistickí skinheads
- divácke násilie /hooligans/
- rasistický extrémizmus

Najčastejšie páchajú trestné činy:

- podpora a propagácie hnutí smerujúcich k potláčaniu práv a slobôd občanov,
- hanobenie národa, rasy a presvedčenia ,
- ublíženie na zdraví a výtržníctvo.

---

⁵⁷ Chmelik, J.: Extremismus a jeho právní a sociologické aspekty. Praha: Linde, 2001. s. 172-173

Ide o skupiny, v ktorých existuje istá hierarchia, spoločný cieľ, vyhlásený alebo prirodzený vodca, ktoré sa zviditeľnili ako skupina na Slovensku alebo v zahraničí buď protiprávnym konaním (fyzický útok, internetová stránka s rasistickým obsahom a i.), alebo ako skupina majú svoju symboliku, pravidelné miesto stretávania a pod. Ide o skupiny s názvami:

- Blood and Honour Slovakia,
- Blood and Honour Cassovia ,
- Slovakia Hammers Skins ,
- SS AG SLOVAKIA - Security Service Action Group Slovakia ,
- Engerau Crew - Bratislava-Petržalka

Ide o skupiny všeobecne sa označujúce za "*Skinheads*" pôsobiace v mestách Malacky, Stupava, Trnava, Skalica, Holíč, Prievidza, Nové Mesto nad Váhom, Topoľčany, Nitra, Žilina, Martin, Zvolen, Detva, Veľký Krtíš, Prešov, Humenné, Poprad, Bardejov, Vranov nad Topľou, Košice, Rožňava.

L'AVICOVÍ EXTRÉMISTI:

- extrémne anarchistické hnutia,
- extrémne ľavicové hnutia ,
- ekologický extrémizmus ,
- militantné antifašistické hnutia

Najčastejšie páchajú trestné činy:

- ublíženie na zdraví,
- výtržníctvo a poškodzovanie cudzej vecí.⁵⁸

Žiaľ sú to práve slovenskí Rómovia, ktorí sú ako marginalizovaná národnostná menšina, častokrát vytesnení do giet na okraji našich miest a obcí. Izolovaná, getoizovaná skupina sa veľmi ľahko stáva predmetom rozličných predsudkov. Sú iní, odlišní od nás, majú nám nepochopiteľné a pre nás neprijateľné mravy, zvyky, sú nám cudzí. Voči takýmto ľuďom ľahko vznikajú fobie, podozrievania, odstupy a nevraživosť, lebo ich postojom a správaniu sa nerozumieme a vysvetľujeme si ho po svojom, najčastejšie v tom nepriaznivom zmysle.

---

⁵⁸ Dostupné [online]: <http://www.minv.sk/exremizmus/index.htm>, 22.1.2010

Úsilie o porozumenie, snaha pochopiť toho druhého, poznať jeho kultúru, jeho tradície, mravy, zvyky, nechať si vysvetliť spôsob jeho života a celý jeho hodnotový systém musí byť výsledkom *tolerancie*. Jednoduchšie je odsúdiť, neznášať, byť ľahostajný, my si v nasledujúcej kapitole predstavíme cestu ťažšiu, a síce cestu tolerancie a integrácie.

3 Možnosti riešenia konfliktov

Tak ako uvádza Tesař, väčšina návrhov na riešenie etnických konfliktov sa zameriava skôr na vyrovnanie sa s požiadavkami etnických spoločností, a prirodzene sa potom sústreďujú na technické prevedenie a nie na povahu riešenia. Základným rysom etnického konfliktu je účasť etnicky odlišných skupín. Riešenie preto môžeme podľa autora zjednodušene roztriediť podľa toho, či sa túto odlišnosť snaží odstrániť, potlačiť alebo sa s ňou nejakým spôsobom vyrovnáť. Rôzne štrukturálne riešenia potom môžeme rozdeliť napríklad takto:

Eliminácia odlišnosti: genocída, nútené masové populačné presuny, rozdelenie, odtrhnutie, Integrácia, asimilácia.

Genocída a masové presuny (deportácie, vyhánanie, výmeny obyvateľstva) riešia problémy násilím. Rozdelenie štátu alebo odtrhnutie časti jeho územia môže prebehnúť násilnou alebo nenásilnou cestou. Asimilácia je veľmi rozšírený prístup, ktorý však sám o sebe povzbudzuje odpor na etnickom základe a môže viesť k násiliu. Integrácia – zjednotenie viacerých spoločností na spoločnom základe, buď kultúrnom (etnickom) alebo supraetnickom (politickom).

Kontrola odlišnosti: Hegemonická alebo donucovacia kontrola – je veľmi rozšíreným prístupom. Znamená nastolenie kultúrnej, rasovej, náboženskej a podobne dominancie a býva často spojená s monopolizáciou polície a súdnictva určitým etnikom.

Uznanie odlišnosti: *Kantonizácia* – znamená oficiálne uznanie odlišného spoločenstva, pričom vyjadrením toho je politická autonómia rôznej šírky, a *komunizácie* – teda prenesenie rozhodovacej právomoci na čo najnižšiu politickú úroveň. *Federalizácia* – ma s kantonizáciou spoločné rysy a líši sa však v tom, že federálne štáty bývajú spravidla väčšie celky ako autonómne kantony a majú rovnakú mieru právomocí a rovnakú pozíciu voči ústrednej vláde.

Konsocionalizmus – latinský koreň tohto slova –con-socio (združovanie sa) je vlastne opakom con-fligio (narážať na seba). Konsocionalizmus by mal zavádzať takú politickú rovnosť medzi komunitami zdieľajúcimi jeden štát, aká je len možná. Ako konsocionálny označujeme paralelný systém založený na štyroch princípoch: 1/ Pomerný volebný systém, 2/ Samospráva pre jednotlivé komunity vo sférach, ktoré sa považujú za závažné, 3/ Ústavné veto pre

menšiny zabraňujúce majorizácii. 4/ Najdôležitejším princípom, ktorý je jeho jadrom je vláda širokej koalície zahŕňajúce predstaviteľov jednotlivých komunit.⁵⁹

Súhlasím s Kusým (2004) v tom, že prekonávanie predsudkov si vyžaduje aktívnu toleranciu, ktorej hybnou silou je snaha pochopiť druhého, porozumieť jeho inakosti, poznať jeho zdroje. Lahostajný človek nechce poznať toho druhého, stačí mu, že nezavadzia, nenávidiaci človek prijíma iba to, čo a priori potvrdzuje jeho averziu a predsudky. Cestou k porozumeniu je výchova k tolerancii. Autor ďalej uvádza, že aktívna tolerancia si vyžaduje dobrú vôľu, pri ktorej je potrebné vyvinúť osobnú zaangažovanosť. A to tak zo strany tých, čo výchovu k tolerancii uskutočňujú, ako aj zo strany tých, čo sa jej podrobujú. Práve pri presadzovaní tohto vyššieho typu tolerancie vnikajú najčastejšie nedorozumenia, ktoré sa týkajú predovšetkým cieľa výchovy k tolerancii. Tolerovanie tých druhých nie je totiž samoučel, účelom výchovy k tolerancii je predovšetkým ich integrácia do spoločnosti, čo znamená ich zrovnoprávnenie v rámci občianskej spoločnosti. V tomto zmysle je tolerancia k tým druhým skôr akýsi vedľajší produkt našej sebaučiny či výchovy niekoho k niečomu. Kusý ďalej uvádza, že ak je účelom tolerancie integrácia do spoločnosti, nemôžeme končiť pri tom, že „cudzích“ chápem. Zmyslom súčasnej výchovy k tolerancii voči Rómom nie je iba pochopiť ich a zbaviť sa tak predsudkov voči nim, ale pomôcť im v tom, aby sa naozaj, reálne stali plnohodnotnými občanmi.⁶⁰

Jediný a trvalo účinný prostriedok na odstránenie xenofóbie a rasovej diskriminácie je vo vybudovaní otvorenej spoločnosti na Slovensku. Otvorenej voči Európe, ku ktorej sa hlásime a rovnako otvorenej aj dovnútra, voči všetkým obyvateľom tejto krajiny. Nie je možné uplatňovať demokraciu, hovorí Kusý (2004), „len pre nás a naše deti“, vylučovať z nej celé veľké skupiny obyvateľstva len preto, že sú iný ako my. Nie je možné hlásiť sa k Všeobecnej deklarácii ľudských práv a zároveň ku getoizácii desiatiny obyvateľov Slovenska do rómskych osád, živoriacich na okraji slovenskej spoločnosti.

Jestvuje rad efektívnych nástrojov boja proti diskriminácii. Medzi ne patrí *afirmatívna akcia*, pomocou ktorej štáty redukujú alebo vylučujú podmienky, spôsobujúce diskrimináciu jednotlivcov či skupín, ďalej tzv. *pozitívna (obrátaná) diskriminácia*, pomocou ktorej sa ľudia odmeňujú či prijímajú do zamestnania na základe príslušnosti k znevýhodňovaným skupinám, hoci v porovnaní s nimi môžu byť

---

⁵⁹ Tesař, F.: Etnické konflikty. Praha: Portál, 2007, s. 219-221

⁶⁰ Kusý, M.: Podoby diskriminácie. Nadácia za toleranciu a proti diskriminácii. Bratislava: IRIUS, 2004, s. 14-15

príslušníci privilegizovanej skupiny lepšie kvalifikovaní. Cieľom používania všetkých týchto nástrojov je *integrácia*.⁶¹ Tu sa musím pristať a spomenúť, že zatiaľ, čo Tesař túto možnosť riešenia konfliktov radí medzi násilné formy riešenia konfliktov je potrebné poukázať na pozitívny podnet, ktorý môže byť integrujúcim prvkom napríklad zjednocovanie všetkých obyvateľov štátu na základe občianskeho princípu, kedy lojalita voči štátu je nadradenou hodnotou, možnosť uchovať si etnickú svojbytnosť je však zachovaná, napr. Nový Zéland a Austrália.

Podľa Vašečku je integrácia proces, ktorým sa preklenuje priestor medzi dvoma pólmi. Jedným z nich je úplná *segregácia*, getoizovanie danej skupiny, druhým jej úplná *asimilácia*. Pre názornosť autor ponúka objasnenie týchto dvoch pojmov:

Segregácia je fyzické alebo sociálne oddelenie kategórie ľudí. Ide o oddelenie populácií na základe ich etnickej alebo sociálnej odlišnosti. Aj keď sa niekedy etnické skupiny oddeľujú od majoritnej populácie dobrovoľne, väčšinou ide o nútenú segregáciu. V segregovanej spoločnosti prebiehajú iba určité formy kontaktov medzi skupinami, členovia menšinovej skupiny nebývajú tam, kde žije majoritná skupina, nenavštevujú rovnaké organizácie a školy, nevyužívajú rovnaké verejné služby ...

Asimilácia je proces, počas ktorého menšina postupne preberá normy a hodnoty väčšinovej skupiny. Menšina sa zapája do kultúrneho i spoločenského života dominantnej populácie, až stráca svoje charakteristické črty a ako osobitný celok mizne. Asimilácia znamená zmenu hodnôt, náboženstva, jazyka, pričom jedna populácia pohltí minoritu.

Sociológia popisuje tri štádiá asimilácie:

a/ prvým je kultúrna asimilácia, keď člen menšiny alebo cudzinec preberá vonkajšie znaky životného štýlu dominantnej skupiny, ale zostáva členom odlišnej skupiny,

b/ ďalším krokom je štrukturálna asimilácia, keď človek získava prístup do širšej spoločnosti, nadväzuje priateľstvá s členmi väčšinovej skupiny a postupne sa strácajú jeho väzby s menšinovou skupinou,

c/ posledné štádium sa označuje ako asimilácia sobášom, keď príslušníci menšiny uzavierajú manželstvá s členmi dominantnej skupiny. Príslušnosť sa vtedy stráca úplne.⁶² V rámci pluralitnej spoločnosti môže byť integrácia jednou z rôznych stratégií, ktorými menšina reaguje na tlak väčšinovej populácie. Poznáme tri druhy takýchto stratégií:

1/ *stratégia úniku*, zahŕňajúca emigráciu, separatizmus, alebo iredentizmus (nacionalisticko-šovinistické hnutie),

---

⁶¹ Tamtiež: s. 9

⁶² Vašečka, M.: Súhrnná správa o Rómoch na Slovensku. IVO Bratislava, 2002. s. 842-843

2/ *stratégia prezentovania sa*, zahŕňajúca rôzne formy organizovaného – násilného alebo nenásilného – protestu v rámci štátu,

3/ *stratégia lojálnosti*, ktorá zahŕňa, okrem iného aj integráciu. Integrácia môže byť aj vedomou stratégiou menšiny na zabezpečenie svojej kultúrnej špecifickosti. Odmenou za participáciu na väčšinovom politickom systéme je pre menšinu oficiálne uznanie a právna ochrana statusu a identity. Môže nadobudnúť formu inštitucionalizácie menšinových práv a rôznych druhov preferenčného zaobchádzania. Spolužitie tohto typu nazývame *mulikulturizmus*.⁶³

3.1 Prevencia

Neznášanlivosť neraz prerastá do násilia voči cudzincom, voči inak rozmýšľajúcim skupinám či voči osobám s rozdielnou farbou pleti, iného náboženstva alebo pôvodu. Stáva sa preto nielen prekážkou občianskeho spolunažívania, ale môže prerásť i do dlhotrvajúcich konfliktov, ktoré môžu nadobúdať i hrozivé, ba až masové rozmery.⁶⁴ Takto násilne orientované správanie, teda prerastá častokrát do trestných činov, preto takéto správanie môžeme označiť ako sociálne patologické. Je preto len samozrejmé, že i tu zohráva významné miesto prevencia a jej formy.

Primárna, sekundárna a terciálna prevencia odlišujú mieru, akou je ten ktorý jednotlivec v danej ideológii, či hnutí zainteresovaný. V rámci *primárnej prevencie* treba pracovať s ľuďmi, ktorí sú neonacizmom ako ideológiou ohrození napr. tým, že na ich sídlisku, v školskej triede, alebo vo vchode domu bývajú stúpenci neonacizmu a za určitých nepriaznivých okolností existuje nebezpečenstvo, že by ich svojimi názormi mohli ovplyvniť nežiadúcim spôsobom, resp. by sa pre nich nejakým spôsobom stali atraktívni. (napr. upravený zovňajšok, sebavedomé vystupovanie, sprevádzané demonštráciou sily, klamná istota argumentov...) Pre túto skupinu ľudí je vhodné poriadať prednášky, tvorivé dielne, zamerané na lepšie sebaopoznávanie, atraktívna ponuka konštruktívneho trávenia voľného času apod. Pri organizovaní podujatí je žiadúce pamätať na to, že čím sa niekto lepšie pozná, tým menej je manipulovateľný. Ak teda týchto mladých ľudí vyzbrojíme sebaopoznaním, oveľa ťažšie sa stanú hračkou v rukách manipulátorov ľudských duší.

Sekundárna prevencia je určená tým, ktorí sa už nejakým spôsobom dostali do bližšieho kontaktu s propagandou neonacizmu alebo s organizovanou skupinou. Pre týchto ľudí je vhodné už špecializované poradenstvo.

---

⁶³ Kusý, M.: Podoby diskriminácie. Nadácia za toleranciu a proti diskriminácii. Bratislava: IRIUS, 2004, s. 25-26

⁶⁴ Ondrejko, P.: Sociálna patológia. Bratislava: VEDA, 2001, s. 186

Terciálna prevencia je určená pre ľudí, ktorí sa stali súčasťou neonacistickej skupiny a pod vplyvom ideológie a propagandy stratili kontakt s realitou. Nie sú schopní samostatného myslenia, na otázky reagujú naučenými frázami, nie sú prístupní argumentom. Skupina, priazeň vodcu a vlastné postavenie v hnutí sú pre nich najvyššie hodnoty. Vonkajšie znaky ako oblečenie, určený spôsob vystupovania, vyjadrovania, podrobovanie sa rituálom a dokazovanie vernosti vodcovi a jeho myšlienkam, ich čoraz viac vzdávajú realite. Chvíľkové precitnutie spravidla zapijú pivom, prekričia hajlovaním na koncerte. Stádovitosť a istá miera konšpirácie sú, žiaľ, stále atraktívne pre mladých ľudí, ktorí podliehajú lžiam novodobých vykladačov dejín. Stále znovu (a niekedy i novo) definovaný nepriateľ je vďačným objektom na vybitie agresie. Pre túto skupinu ľudí je nutná psychoterapia. Organizovaná skupina len nerada púšťa svojich členov. Aspoň tak ťažké ako stať sa členom skupiny je aj odísť z nej.⁶⁵

Alternatívne tresty

Represia a postih páchatel'ov z radov pravicových extrémistov by nemala byť len trestom, ale najmä spôsobom ako týchto ľudí zmeniť, prevychovať. V súčasnosti tomu tak však nie je, nakoľko veľká väčšina takýchto páchatel'ov sú mladiství, alebo vo veku blízkom mladistvosti a prípady sa zväčša končia podmieneným odsúdením alebo len na úrovni priestupku. Prevýchovný efekt takýchto opatrení je v skutočnosti minimálny. Riešením by bolo zavedenie takzvaných alternatívnych trestov, ktoré by oveľa lepšie spĺňali prevýchovnú funkciu a zvýšili pocit zodpovednosti páchatel'ov voči spoločnosti. Súčasťou takýchto alternatívnych trestov by mal byť takisto terapeutický proces – skupinová terapia, programy v domácnosti páchatel'ov a rôzne špecializované terapie podobné terapiám uplatňovaným u drogovo závislých. Vyškolení sociálni pracovníci by tak mali oveľa väčšiu šancu zmeniť hodnotový systém týchto, zväčša ešte veľmi mladých a ľahko ovplyvniteľných mladých páchatel'ov a odvrátiť ich od cesty násilia a nenávisti.

Školstvo

Vzhľadom na vekovú štruktúru skinheadov sú práve školy miestom, kde sa väčšina z nich prvý raz stretne s myšlienkami nenávisti k iným rasám, neonacizmom, ideológiami vyzdvihujúcimi bielu rasu nad ostatné. Nejaký spolužiak prinesie do školy časopis, CDčko, tričko a stane sa stredom záujmu ostatných. Postupne sa vytvorí skupinka a pridávajú sa ďalší a ďalší. Sú mladí, ľahko ovplyvniteľní a chcú sa buriť

---

⁶⁵ Milo, D.: Rasistický extrémizmus v Slovenskej republike. Bratislava: Inventa, 2004. s. 108

proti pravidlám spoločnosti. Žiaľ pre mnohých sa stane práve táto ideológia – ideológia nenávisti pre nich už trvalým záujmom. Najmä na stredných odborných učilištiach je miera výskytu skinheadov obzvlášť vysoká, keďže uční naplňajú väčšinu faktorov, charakteristických pre vstup do radov skinheads. Napriek zvýšenému výskytu prejavov extrémizmu na školách pedagógovia nevenujú tomuto problému dostatočnú pozornosť, hoci mnohí ich žiaci nosia do škôl oblečenie so symbolikou prejavujúcou sympatie k nacizmu, hajľujú na chodbách a distribuujú medzi spolužiakmi materiály so skinheadskou tematikou. Mnohokrát je to spôsobené neznalosťou, nezaujmom či podceňovaním nebezpečenstva, ktoré takéto prejavy predstavujú. Závažnosť takýchto prejavov je porovnateľná s užívaním drog žiakmi. Riešením je postupovať na viacerých úrovniach:

1. Kontaktovať rodičov a upozorniť ich na správanie dieťaťa.
2. Ak je u žiaka podozrenie na sympatie k fašizmu, rasizmu, neonacizmu je potrebné konfrontovať jeho názory s názormi opačnými.
3. Prípado riešiť v spolupráci so školským psychológom.
4. Keď sa prejavy opakujú a žiak na vplyv rodiny, školy, ani psychológa nereflektuje, je žiaduce kontaktovať políciu, ktorá žiaka vypočuje.
5. Zorganizovať premietanie filmov v triede, kde sa takéto prejavy vyskytli.⁶⁶

Ovplyvnený štúdiom odbornej literatúry a karentovaných časopisov, a taktiež výskumnými zisteniami z oblasti rasovej neznášanlivosti a skutočnosti, že na stredných školách a učilištiach je výskyt prejavov extrémizmu pomerne vysoký, rozhodol som sa aj ja exploratívnou analýzou zistiť aká je situácia na Spojenej strednej škole v Šali.

---

⁶⁶ Tamtiež: s. 108-109

4 Projekt prieskumnej analýzy

K vymedzeniu výskumného problému nás viedla tá skutočnosť, že obludnosť rasizmu treba odhaľovať šírením vedomostí o jeho prejavoch a o formách boja proti nemu. Boj proti rasizmu v rámci celej Európskej únie sa dá zintenzívniť vytvorením vhodných spoločných nástrojov. Z tohto hľadiska by mali členské štáty Európskej únie posilniť svoje predpisy v oblasti trestného práva a zjednotiť postihy za činy, pri ktorých asistuje rasizmus, xenofóbia či antisemitská a homofóbna nenávisť. Prevencia je naliehavá na všetkých inštitucionálnych úrovniach – najmä v školách a prostredníctvom médií. Verejnosť treba upozorňovať, že rasizmus je diskriminačná teória, ktorá hlása nadradenosť

O stave slovenskej spoločnosti po roku 1989 hovorí množstvo výskumov verejnej mienky, ktoré vypovedajú aj o vzťahoch medzi Rómami a ostatným obyvateľstvom. Tie sa nezlepšujú, skôr naopak. Dokazujú to aj viaceré výskumy verejnej mienky. (Gyárfášová, Velšic, 2001). Má to svoje korene najmä vo vývoji po roku 1945, ale aj po roku 1989, čo sa prejavovalo v pretrvávajúcom napätí medzi majoritou a Rómami. Pramene môžu byť z pocitov majority z nespravodlivého rozdeľovania zdrojov, z toho, že Rómovia majú problém prispôbiť sa aj zmeneným podmienkam nového systému. Odlišnosť Rómov je vnímaná ako prejav sociálnej patológie. Formovalo to nielen vzťah majority k Rómom, ale aj ovplyvňovalo vytváranie mýtov, predsudkov a stereotypov o Rómoch. Jedným z mýtov, ktoré ovládajú majoritnú slovenskú spoločnosť je, že heterogénne Slovensko od roku 1993 realizuje nadštandardnú ochranu menšín, najmä Rómov. A oni to zneužívajú.⁶⁷

Európske monitorovacie centrum pre rasizmus a xenofóbiu v závere jednej zo svojich správ, ktorá bola predmetom rokovania poslancov Európskeho parlamentu, upozorňuje na pretrvávajúci nedostatok údajov o tejto problematike. Podľa riaditeľky monitorovacieho centra „vo väčšine krajín, ktoré poskytujú oficiálne údaje, došlo za posledných päť rokov k nárastu rasistických prejavov, násillia a kriminality“. Jej slová len potvrdzujú naliehavosť riešenia tohto mimoriadne vážneho problému. Obetami rasistických útokov sú predovšetkým žiadatelia o azyl, utečenci a prisťahovalci, ale aj Rómovia, Židia a moslimovia.⁶⁸

---

⁶⁷ Benkovič, B. – Vakulová, L.: *Obráz Rómov vo vybraných slovenských masmédiách*, Politické vedy/Štúdie, Bratislava, Slovenský helsinský výbor, 2000, str. 83-113

⁶⁸ Kandráč, P.: *Rasizmus predstavuje vážny problém Slovensko*, 18. 2. 2010 (Verejná správa 3/2010). Dostupné [online]. <http://www.e-obce.sk/clanky/1325.html>

Našou prvou povinnosťou voči intolerancii, a zvlášť jej najextrémnejším prejavom – genocíde a zločinom proti ľudskosti – je nezabúdať a svedčiť. Musíme však urobiť viac než len pamätať si, máme svätú povinnosť urobiť všetko, čo je v našej moci, v boji proti intolerancii. Pri stanovení cieľov mojej práce som teda vychádzal z toho, že je potrebné informovať verejnosť o nebezpečenstve rasovej neznášanlivosti.

4.1 Predmet prieskumnej analýzy

Analýzou som sa snažil zistiť nakoľko má verejnosť, resp. respondenti skúsenosti s intoleranciou a rasovou neznášanlivosťou hlavne smerom k menšinám a znevýhodneným občanom žijúcim na Slovensku. Cieľovou skupinou prieskumnej analýzy boli hlavne mladí ľudia, pretože vidím veľkú potrebu šíriť osvetu o tejto závažnej téme hlavne medzi mladou generáciou, čo môže mať za následok preventívny charakter v boji s rasovou alebo akoukoľvek inak cielenou formou neznášanlivosti.

4.2 Ciele a otázky prieskumnej analýzy

Cieľom analýzy bolo zistiť informovanosť a skúsenosti respondentov s prejavmi rasovej neznášanlivosti na Slovensku⁶⁹ a ktoré skupiny obyvateľstva považujú za najčastejší objekt diskriminácie. Z vytýčených cieľov som si cestou exploračného prístupu položil otázky, na ktoré budem hľadať odpovede v empirických dátach. Keďže charakter nášho prieskumu vylučuje formuláciu akýchkoľvek hypotéz⁷⁰, budú mi samotné otázky udávať smer empirického štúdia sociálnych javov a až pojmy budú výsledkom generalizácie, siahajúcej do teoretickej roviny. t. z., že v tejto pozorovacej štúdií nebudem premenné ovplyvňovať, budem ich len merať (triedenie I. stupňa). K vytýčeniu týchto cieľov ma viedli toľkokrát proklamované otázky, ako napríklad:

- 1/ Ktoré skupiny obyvateľstva považujú respondenti za najviac znevýhodnené.?

---

⁶⁹ Zámerne som zvolil oblasť Slovensko, pretože je pravdepodobné, že sa moji respondenti pohybujú v rámci celej republiky.

⁷⁰ Poznámka autora: „Z výskumu, ktorý má exploračný charakter nemožno robiť konfirmatívny len preto, že formálna štruktúra práce predpokladá formuláciu hypotéz.“ Rimarčík, M.: Štatistika pre prax. Vydané vlastným nákladom. 2007. s. 23.

- 2/ Čo je považované za najčastejší dôvod neznášanlivosti voči menej početným skupinám obyvateľov?
- 3/ Ktoré skupiny obyvateľov sú považované za najčastejší terč rasovej neznášanlivosti?
- 4/ S akými prejavmi neznášanlivosti sa stretávajú najčastejšie?
- 5/ Čo je podľa respondentov najčastejším prediktorom spôsobujúcim prejavy rasovej neznášanlivosti?

4.3 Charakteristika prieskumnej vzorky

Výskumnú vzorku tvorili študenti zo Spojenej školy , Nivy 2 v Šali: organizačná zložka: Stredná priemyselná škola. Teda išlo o respondentov náhodných, rôznych vekových kategórií (to znamená, že sa mohli zapojiť študenti prvých až štvrtých ročníkov – čo predstavuje vekovú kategóriu študentov od 15 do 19 rokov), pohlavia a rasy. Celkovo na tejto škole študuje 458 študentov, z toho 137 dievčat a 221 chlapcov. Túto školu som si vybral zámerne, nakoľko som bol aj ja jej študentom.

Z celkového počtu respondentov (n=105) sa rozhovoru zúčastnilo 63 chlapcov (54,8%) a 52 dievčat (45,2%).

Tabuľka 1 **Triedenie respondentov podľa pohlavia**

Pohlavie	Počet	%
chlapec	63	54,8
dievča	52	45,2
Spolu	115	100

Zdroj: vlastné spracovanie

4.4 Metódy exploratívnej analýzy

V prvej fáze som sa zameril na štúdium odbornej literatúry a získané poznatky som literárne spracoval. Uvedená metóda mi slúžila k vytýčeniu cieľov a formulácii otázok. Pri realizácii samotnej analýzy som použil metódu štandardizovaného rozhovoru. Teda stanovil som si cieľ a vopred som si pripravil otázky, ktoré som prezentoval všetkým skúmaným v rovnakom znení a prostredí. Informácie, získané prostredníctvom premyslených, pripravených, konkrétne cielených otázok mi mali pomôcť pri zisťovaní údajov potrebných pre utvorenie obrazu o respondentoch o ich

postojoch a názoroch na predkladanú problematiku – rasová neznášanlivosť.⁷¹ V úvode rozhovoru som sa zamerlal na zistenie demografických údajov, čo znamená, že som si do záznamového hárku poznamenal pohlavie a vek zúčastnených respondentov. Pri niektorých otázkach mali respondenti možnosť voľby z ponúkaných odpovedí. A niektoré otázky boli otvorené, kde som chcel získať ich osobný názor a postoj .

Pri spracovaní zhromaždených údajov som vychádzal z toho, že tieto mi slúžia hlavne na to, aby som zistil o čom vypovedajú. Pri ich spracovaní som si k skúmaniu zistených javov zvolil kvalitatívno-kvantitatívny prístup. Čo znamená, že budem pracovať jednak s číselnými premennými (kvantitatívne) a tiež s kategorickými premennými (kvalitatívne, slovné). Pri vytváraní prehľadu o získaných údajoch použijem metódy deskriptívnej štatistiky: opisné charakteristiky, tabuľky a grafy, ktoré spracujem v programe Excel.

Pri skúmaní premenných vykonám vždy triedenie prvého stupňa, to znamená, že vytvorím frekvenčné tabuľky početností jednotlivých premenných.

4.5 Organizácia a spracovanie prieskumnej analýzy

Pred samotnou realizáciou prieskumu som uskutočnil pilotný prieskum. Navštívil som Spojenú školu a požiadal som o spoluprácu triedne učiteľky z dvoch tried, aby cez triednicku schôdzku položili svojim študentom pripravené otázky, čím som sa snažil zistiť zrozumiteľnosť otázok a prípadné nezrovnalosti v odpovediach. Následne boli vylúčené dve otázky.

Realizáciu prieskumnej analýzy so študentmi som si opäť v spolupráci s riaditeľkou školy a triednymi učiteľmi naplánoval na 14. 10. 2009. Začali sme hneď v ranných hodinách. Tu som sa stretol s pochopením, nakoľko mi riaditeľka školy p. PaedDr. Alžbeta Botorčeová vyčlenila jednu učebňu, kde som mohol rozhovor s respondentmi uskutočniť. Záujem študentov bol veľký, a preto som si hlavne z časových dôvodov striktno stanovil kvótu, že sa z celkového počtu študentov školy (N=458) rozhovoru zúčastní maximálne 115 respondentov. Respondenti prichádzali do učebne v skupinkách po piatich (celkovo 23 skupiniek) a na vopred pripravených 14 otázok na rozhovor s každou skupinkou som si vyčlenil čas v priemere dvadsať minút.

---

⁷¹ Poznámka: Zoznam otázok tvorí prílohu č. 1 v práci

4. 6 Výsledky zisťovania

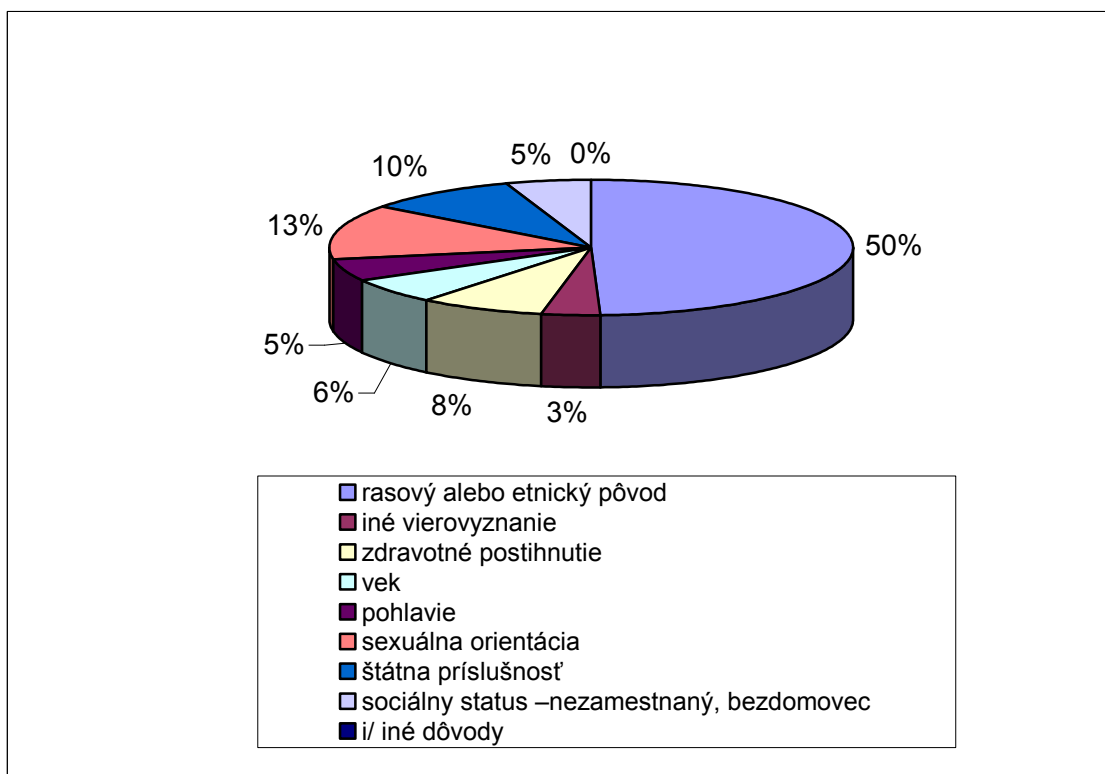
Na úvod tejto podkapitoly by som chcel poznamenať, že mesto Šaľa má približne 16050 obyvateľov (tento údaj je aktuálny k 31. 12. 2008), k mestu patrí prímestská časť Veča s počtom obyvateľov 7909 tisíc, osada Hetméň s počtom obyvateľov 67 a osada Kilič s počtom obyvateľov 36. Národnostné zloženie k roku 2001 (prebehlo sčítanie ľudu) je nasledovné: národnosť slovenská -79,7%, maďarská – 17,9%, česká – 0,7% a k rómskej národnosti sa hlási 0,4% obyvateľov.

Otázky tolerancie k národnostným menšinám, odlišným kultúram, ale aj k iným znevýhodneným skupinám, ako sú napríklad ľudia s odlišnou sexuálnou orientáciou, ženy, starší ľudia a iné skupiny, sa v súčasnosti stávajú jednou z najaktuálnejších tém, preto som v nasledujúcej otázke č. 1 zisťoval názor na to, *čo je najčastejším dôvodom intolerancie k vyššie uvedeným skupinám ľudí.*

Ukázalo sa, že najčastejší dôvod znevýhodnenia podľa respondentov je rasový alebo etnický pôvod, takto odpovedalo 50,00% respondentov (57). To, že respondenti uviedli práve tento dôvod ako najčastejší možno zrejme pripísať aj tomu, že o rasovej diskriminácii sa v poslednom období pomerne často hovorí aj v súvislosti so vstupom Slovenska do Európskej únie. Ako druhý najčastejší dôvod respondenti uviedli sexuálnu orientáciu – 13% (15). Na druhej strane, najmenej znevýhodňujúcim alebo diskriminačným činiteľom je podľa opýtaných vierovyznanie 3,00%. Hypoteticky by sa dalo predpokladať, že samotné vierovyznanie respondentov môže do istej miery ovplyvniť vnímanie znevýhodnenia z dôvodu odlišnej konfesijnej príslušnosti. To som však neskúmal. V tejto súvislosti považujem za potrebné spomenúť, že Slovensko je konfesijne pomerne homogénnou krajinou, keďže takmer 70 % obyvateľstva sa pri poslednom sčítaní obyvateľstva prihlásilo k rímskokatolíckej cirkvi. V možnosti iné sa nevyjadril ani jeden respondent. Podrobnejšie informácie o všetkých odpovediach predkladám v grafe 1.

Graf 1

Najčastejšie dôvody znevýhodnenia

Zdroj : vlastné spracovanie

V druhej otázke som sa zamerlal na to, či sa *respondenti považujú za znevýhodnených resp. diskriminovaných*. V prípade, že uviedli kladnú odpoveď, zaujímalo ma aké sú ich dôvody znevýhodnenia. Zistil som, že až 62,6% respondentov sa považuje za znevýhodnených – tabuľka 2.

Tabuľka 2 **Subjektívne vnímanie znevýhodnenia**

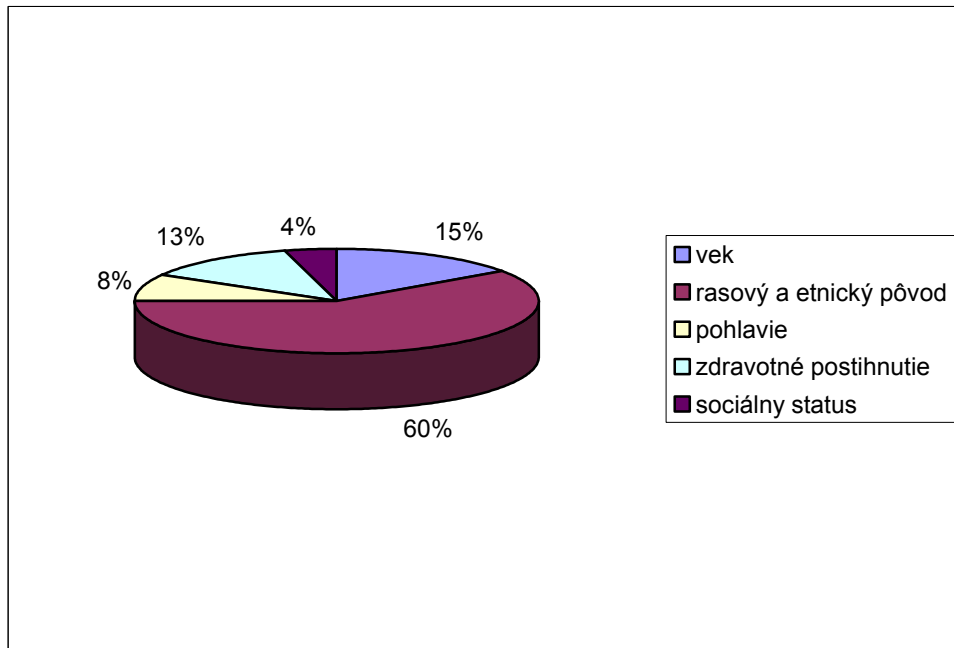
Subjektívne vnímanie znevýhodnenia	Počet	%
	áno	72
nie	43	37,4
Spolu	115	100

Zdroj: vlastné spracovanie

U týchto respondentov (N=72) sa ako najčastejší dôvod ich znevýhodnenia ukázal rasový a etnický pôvod 60%, pätnásť percent opýtaných uviedlo, že dôvodom ich znevýhodnenia je vek, 13% uviedlo zdravotné postihnutie ako dôvod znevýhodnenia, podrobnejšie údaje uvádzam v grafe 2

Graf 2

Subjektívne vnímanie znevýhodnenia

Zdroj: vlastné spracovanie

V otázke č. 3 som zisťoval, ktoré skupiny obyvateľov sú podľa názoru respondentov objektom najčastejších útokov, diskriminácie a intolerancie. Ukázalo sa, že podľa respondentov sú minoritné skupiny obyvateľov najčastejšími objektmi intolerancie – 50,43%. Na otázku prečo, najčastejšie uvádzali rasistický postoj a nenávisť k Rómom a citlivú národnostnú otázku na juhu Slovenska. Dvadsaťdeväť percent opýtaných uviedlo, že sú to ľudia s odlišnou sexuálnou orientáciou, ktorí sú hlavne terčom výsmechu a urážok. V poradí na treťom mieste s počtom odpovedí 15, čo je 13,04% uviedli ako diskriminovanú skupinu utečencov, kde ako dôvod uvádzali jazykovú bariéru, nízku vzdelanostnú úroveň a predsudky voči tejto skupine obyvateľov.

Jedenásť respondentov (9,57%) uviedlo zdravotne znevýhodnených občanov a túto ich diskrimináciu videli hlavne z existencie nevhodných podmienok pre ich integráciu do spoločnosti. S počtom percent 6,96 sa umiestnila odpoveď, že terčom diskriminácie sú ľudia vo vyššom veku, pretože ich uplatnenie na trhu práce je vzhľadom na ich vek obmedzované. K odpovedi „iné“ - sa nevyjadril žiadny respondent. Údaje ponúkam v tabuľke 3

Tabuľka 3

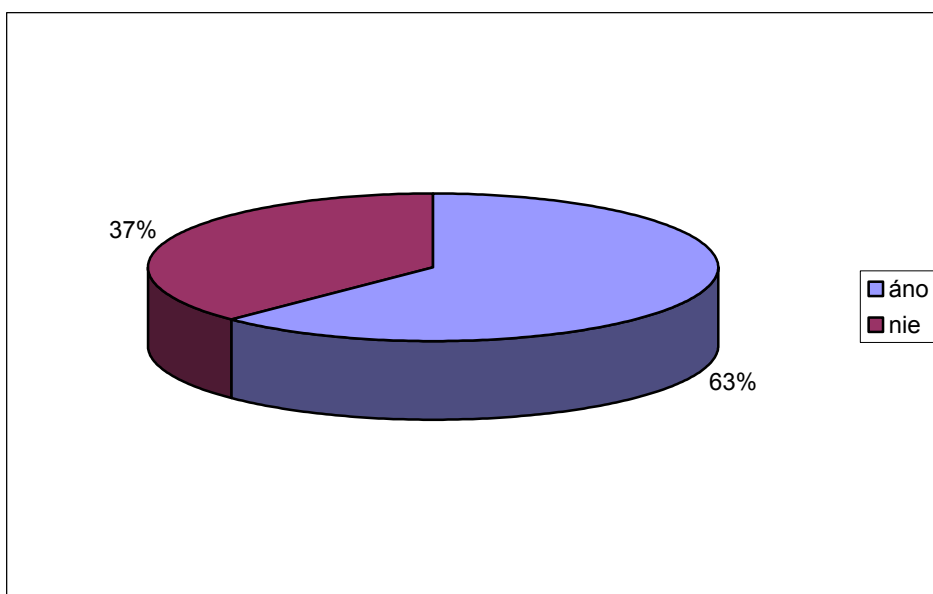
Skupiny obyvateľov ako objekt intolerancie

Najčastejší objekt intolerancie	Počet	%
utečenci	15	13,04
menšiny žijúce na našom území	58	50,43
ľudia s odlišnou sexuálnou orientáciou	23	20
zdravotne postihnutí občania	11	9,57
ľudia vo vyššom veku	8	6,96
iné		0
Spolu	115	100

Zdroj: vlastné spracovanie

V otázke č. 4 som zisťoval, či majú respondenti a ich blízki osobnú skúsenosť so znevýhodňovaním a diskrimináciou. Väčšina respondentov 72 (63%) uviedla, že oni a aj ich blízki majú osobnú skúsenosť so znevýhodňovaním. Sedemdesiatdva (53%) ich uviedlo, že túto skúsenosť oni alebo rodinní príslušníci majú. Tieto údaje som spracoval vizuálne - graficky – vid'. graf 3. Respondenti uvádzali rôzne príležitosti, kedy oni a ich príbuzní zažili pocit znevýhodnenia, preto som ich tabuľkovo ani graficky nevyhodnocoval. Medzi najčastejšie odpovede patrili: pri prijímaní do zamestnania, pri vybavovaní na úradoch, a na verejných priestranstvách alebo podujatiach. Zaujímavosťou je, že počet osôb, ktorí zažili pocit znevýhodňovania a diskriminácie sa zhoduje s počtom respondentov, ktorí uviedli, že sa cítia byť diskriminovaní (graf 3).

Graf 3

Skúsenosti so znevýhodňovaním

Zdroj: vlastné spracovanie

V piatej otázke ma zaujímalo, či študenti poznajú organizácie, ktoré pomáhajú ľuďom, ktorých ľudské práva sú porušované. Zistili som, že respondenti majú pomerne dosť informácií o tom, aké organizácie na Slovensku a vo svete fungujú na ochranu ľudských práv a pomoc ľuďom, ktorých práva nie sú dodržiavané, pretože z celkového počtu len tridsaťjeden respondentov 26,96% odpovedalo, že nepozná žiadne takto orientované organizácie. Zo štátnych organizácií, ktoré sa venujú ľudským právam, najčastejšie poznali respondenti inštitút ombudsmana. Najčastejšie uvádzané medzinárodné organizácie boli rôzne organizácie, ktoré spadajú pod OSN, predovšetkým UNICEF. Zo slovenských verejných inštitúcií, ktoré sú oficiálne zriadené na pomoc ľuďom, ktorých práva sú porušované uvádzali organizáciu Slovenské národné stredisko pre ľudské práva.⁷² Pomerne známe sú však rôzne mimovládne organizácie pôsobiace na Slovensku v oblasti ochrany ľudských práv. Najčastejšie boli označované organizácie ako Ľudia proti rasizmu, Človek v ohrození, Slovenský helsinský výbor a iné.

V šiestej otázke ma zaujímalo, či boli opýtaní objektom útoku či už slovného alebo fyzického v kontexte s intoleranciou k odlišnosti. V prípade, že uviedli pozitívnu skúsenosť, chcel som zistiť čo bolo dôvodom k tomuto útoku. Zistenia boli prekvapivé, pretože väčšina respondentov 74, čo je 64,30% potvrdila, že má skúsenosti s takýmto útokom voči svojej osobe. Ukázalo sa však, že až v tridsiatich šiestich prípadoch (31,3%) bola dôvodom útoku farba pleti. Najčastejšími dôvodmi útoku boli ich vonkajšie charakteristiky ako sú oblečenie a účes 9,6% respondentov. V odpovediach iné boli uvádzané útoky z dôvodu **predsudkov** 4,3%.

Tabuľka 4 **Respondenti ako objekt útoku**

Skúsenosť s útokom	Počet	%
nie	41	35,7
áno - a1/farba pleti	36	31,3
a2/etnická príslušnosť	14	12,2
a3/vierovyznanie	1	0,8
a4/ odlišné názory	7	6,1
a5/oblečenie, účes	11	9,6
a/6 iné	5	4,3
Spolu	115	100

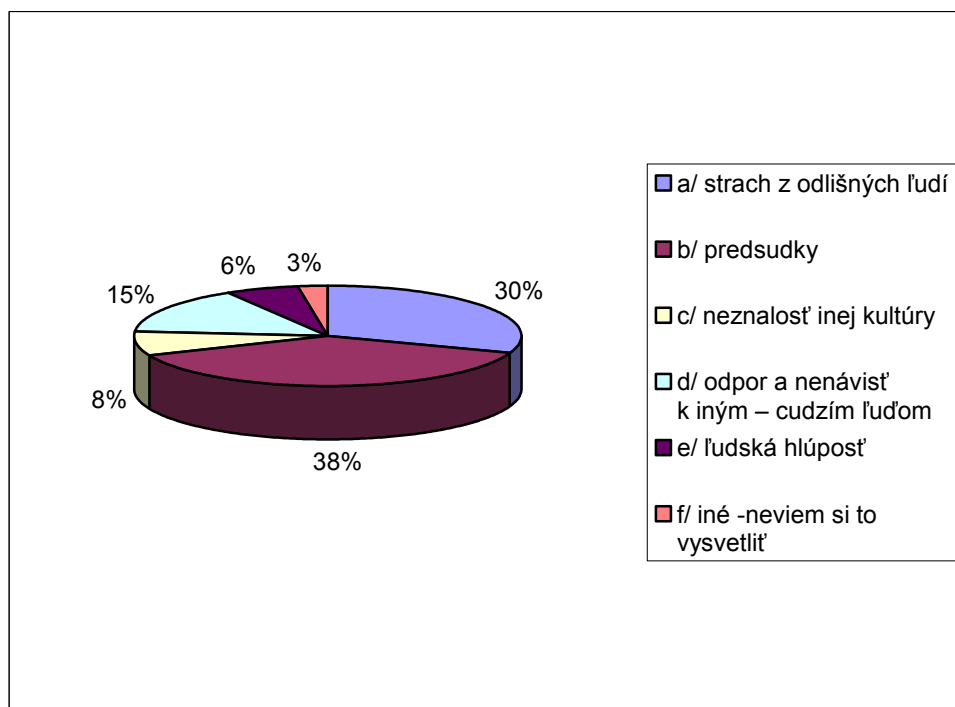
Zdroj: vlastné spracovanie

⁷² Poznámka: Jeho úlohy sú zadefinované priamo zákonom o rovnakom zaobchádzaní v niektorých oblastiach a o ochrane pred diskrimináciou a o zmene a doplnení niektorých zákonov (antidiskriminačný zákon).

Siedma otázka mi mala dať odpoveď na otázku, prečo, prečo podľa respondentov dochádza k rasovej neznášanlivosti. Podľa respondentov sú to práve predsudky, ktoré sú najčastejšou príčinou rasovej neznášanlivosti. Toto zistenie ma len utvrdilo v tom, že emóciami naplnené nepriateľské postoje voči iným osobám, častokrát bez akéhokoľvek racionálneho základu pomerne často frekventované a ich nebezpečenstvo tkvie v tom, že tieto vzorce bývajú preberané. Ich ďalšou hrozbou je, že uspokojujú ľudské potreby; potrebu cítiť sa nadradeným, patriť k skupine, byť akceptovaný. Tento dôvod rasovej neznášanlivosti uviedlo 44 opýtaných, čo je 38%. Tridsaťpäť respondentov, čo je 30% si myslí, že najčastejším dôvodom rasovej neznášanlivosti je strach z odlišných ľudí. Sedemnást' opýtaných (15%) vidí tento dôvod v odpore a nenávisti k iným ľuďom. Osem percent opýtaných sa domnieva, že je to z dôvodu neznalosti iných kultúr.

Môžem sa len domnievať, že tu možno zlyháva výchova či už v rodine alebo na školách – mladým ľuďom sú iné kultúry ľudí častokrát predstavované, napr. len z tej negatívnej strany. Nezostáva mi iné ako súhlasiť so šiestimi percentami respondentov (7), ktorí uviedli, že dôvodom rasovej neznášanlivosti je ľudská hlúposť. Traja respondenti v možnosti iné uviedli, že si nevedia vysvetliť, čo vedie ľudí k antipatii k inej než bielej rase. Odpovede som spracoval do grafu 4.

Graf 4 **Najčastejšie dôvody rasovej neznášanlivosti**

Zdroj: vlastné spracovanie

V ôsmej, otvorenej otázke som zisťoval s akými prejavmi rasovej neznášanlivosti sa mladí ľudia – respondenti, stretávajú najčastejšie a proti komu sú tieto útoky podľa nich najčastejšie namierené. Odpovede s najväčšou periódou opakovania sa týkali fyzických útokov namierených proti Rómom. Takto odpovedalo 40,87% opýtaných. Toto zistenie je alarmujúce, pretože aj Európska komisia proti rasizmu a intolerancii vo svojej druhej správe o Slovensku už v roku 1999 uviedla, že na Slovensku pretrvávajú problémy v implementácii legislatívy v boji proti rasizmu, zvlášť čo sa týka reakcie polície a orgánov činných v trestnom konaní. Druhou najfrekvencovanejšou odpoveďou boli slovné útoky smerom k maďarskej menšine žijúcej na našom území – 20,87%. Existenčná ochrana menšín je elementárnym východiskom ochrany ich formálnych práv. Žasli sme nad Kosovom a chlácholíme sa tvrdením, že u nás by k čomusi takému nemohlo dôjsť. Nie sme predsa srbskí nacionalisti a nemáme Albáncov, na ktorých by sme sa vyvršili. Lenže mentalita slovenských nacionalistov nie je o nič odchodnejšia než mentalita nacionalistov srbských. Však vyjadrenia typu : „*Cigáni do plynu a Maďari za Dunaj! Alebo na Cigánov treba krátky dvor a dlhý bič!*“ (poslanec NR SR za SNS Ján Slotá) alebo poslanec Móric navrhol zriadiť pre neprispôsobivých Rómov rezervácie slovami: „*Ak ich nevytvoríme teraz my, cigáni ich vytvoria pre nás o dvadsať rokov. Mentálne retardovaní ľudia sa vo veľkej väčšine rodia práve v cigánskych komunitách. Čo je humánne na tom keď sa umožní, aby debil splodil debila a aby rástlo zastúpenie debilov a magorov v našom národe*“, môžu byť nebezpečným návodom.⁷³ Sedemnást opýtaných 14,78% uviedlo, že medzi najčastejšie prejavy neznášanlivosti patria slovné útoky na homosexuálov, deväť opýtaných (7,83%) označilo za najčastejšie prejavy fyzické útoky na „pankáčov“ a 6,08% označilo za najčastejšie prejavy fyzické útoky na homosexuálov. Prehľad odpovedí respondentov opäť ponúkam v tabuľke 5.

Tabuľka 5

Prejavy rasovej neznášanlivosti

Prejavy rasovej neznášanlivosti	Počet	%
fyzické útoky na Rómov	47	40,87
fyzické útoky na cudzincov	11	9,57
fyzické útoky na homosexuálov	7	6,08
fyzické útoky na "pankáčov"	9	7,83
slovné útoky na homosexuálov	17	14,78
slovné útoky na Maďarov	24	20,87
Spolu	115	100

Zdroj: vlastné spracovanie

⁷³ Kusý, M.: Podoby diskriminácie. Nadácia za toleranciu a proti diskriminácii. Bratislava: MIRIUS, 2004, s.7

V otvorenej otázke č. 9 mohli respondenti vyjadriť svoje nápady, pretože ma zaujímalo ako sa dá podľa nich bojovať proti predsudkom. Námety boli rôznorodé a nemalo význam ich vyhodnocovať, preto predkladám tie najčastejšie sa vyskytujúce odpovede: zlepšiť informovanosť v oblasti výchovy či už na školách alebo v rodinách, v oblasti kultúry osveťa napríklad : premietat' filmy o hrôzach, ktoré pácha rasizmus, predstaviť kultúru Rómov, ich zvyklosti a zručnosti, prísnejšia kontrola a tresty pre tých, ktorí páchajú násilie na iných z dôvodu predsudkov alebo rasovej neznášanlivosti.

Určite je veľa možností, ako ovplyvňovať dianie vo svojom okolí. Veľmi dôležité je nezatvárať pre akýmkoľvek prejavom násilia oči. Však najrozšírenejším a najjednoduchším spôsobom je sprostredkované ovplyvňovanie prostredníctvom volených zástupcov buď na komunálnej úrovni, alebo poslancov do parlamentu na celoštátnej úrovni. Desiata otázka mi preto mala dať odpoveď na to, *s akými aktivitami zameranými na potlačenie rasovej neznášanlivosti sa stretávajú vo svojom regióne*. Odpovede však skôr naznačili, že táto aktivita je minimálna až žiadna, pretože väčšina z respondentov 83 čo je 72% uviedla, že v ich regióne sa vôbec nestretávajú s aktivitami zameranými na potlačenie rasovej neznášanlivosti. Vidím to ako veľký nedostatok, pretože aj toto by mohla byť jedna z foriem prevencie v boji s týmto neduhom. Tridsaťdva respondentov má vo svojich regiónoch pozitívne skúsenosti s uvedenými aktivitami, ako najčastejšie odpovede som zaznamenali koncertné podujatia a rôznu propagáciu, či už vo forme vydávania brožúr a letákov. V prieskume som sa však nezamerával na to, z ktorých regiónov konkrétne študenti pochádzajú, preto nemôžem konkretizovať oblasti, kde tieto aktívne formy boja proti rasovej neznášanlivosti, diskriminácii a intolerancii voči odlišnosti v populácii fungujú.

Postoje mladých ľudí k: a/Rómom, b/migrantom, c/inej sexuálnej orientácie, d/ľuďom z národnostných menšín som zisťoval *v jedenástej otázke*. Výskumy realizované na tému vnímania Rómov majoritnou populáciou vravia o hlboko zakorenených predsudkoch a stereotypoch voči tejto národnostnej menšine. Rómovia čelia diskriminácii a odlišnému zaobchádzaniu v kontakte s rôznymi inštitúciami. Negatívne postoje majority do veľkej miery vytvárajú bariéry úspešnej integrácii Rómov do spoločnosti. Tu som si uvedomil, že som sa mal v demografických údajoch zamerať aj na zistenie faktu, k akej národnosti sa respondenti hlásia. Ďalším faktorom, ktorý môže mať vplyv na odpovede respondentov je oblasť/región v ktorej respondenti žijú, teda či žijú v oblasti s vyššou koncentráciou Rómov alebo iných národnostných menšín a podobne. Uvažovať nad týmito otázkami ma prinútila skutočnosť, že odpovede na niektoré položené otázky boli vo väčšej miere pozitívne.

Šesťdesiatšesť opýtaných (58,2%) odpovedalo, že ich zaujíma rómska kultúra a tradície a vyslovili tiež súhlas s tým, že je potrebné im pomáhať pri integrácii do spoločnosti. Štyridsaťosem respondentov (41,8%) však vyslovilo negatívny postoj k Rómom. Podrobnejší prehľad odpovedí ponúka frekvenčná tabuľka 6.

Keďže negatívne postoje sú väčšinou najsilnejšie u ľudí, ktorí žiadnych Rómov bližšie nepoznajú, je vysoko pravdepodobné, že ich postoje sú formované v procese socializácie a taktiež tu významnú úlohu zohráva vplyv médií.

Tabuľka 6 **Postoje respondentov k Rómom**

Postoje k Rómom	Počet	%
zaujíma ma ich kultúra a tradície	39	33,9
vôbec ma nezaujímajú	10	8,7
zneužívajú systém	21	18,3
neznášam ich	17	14,8
je potrebné im pomôcť pri integrácii do spoločnosti	28	24,3
Spolu	115	100

Zdroj: vlastné spracovanie

Migrácia – táto téma začala byť dosť aktuálnou hlavne po našom vstupe do Európskej únie. Napriek tomu, že počet cudzincov a imigrantov je na Slovensku stále nízky, je možné očakávať ich nárast. Jedným z dôvodov môže byť aj fakt, že Slovensko sa mení z tranzitívnej krajiny na cieľovú krajinu migrácie. Postoje majority voči utečencom a iným migrantom môžu tento proces uľahčiť alebo skomplikovať. Preto som sa rozhodol pri tejto prieskumnej analýze zistiť aj postoje respondentov k utečencom. Zistil som, že postoje k utečencom sú menej tolerantnejšie v zmysle ich integrácie, ako skúmanie postojov k Rómom. Až 79,1% respondentov odpovedalo, že sú pre nás hrozbou alebo že ich osud utečencov nezaujíma. Dovolím si opäť konštatovať, že tu opäť zohrávajú svoju úlohu predsudky a nedostatočná alebo žiadna informovanosť o týchto ľuďoch.

Tabuľka 7 **Postoje respondentov k migrantom**

Postoje k migrantom	Počet	%
utečenci sú ľudia v núdzi, mali by sme im poskytnúť azyl	24	20,9
sú pre nás hrozbou, nemali by sme ich k nám púšťať,	58	50,4
nezaujímajú ma	33	28,7
Spolu	115	100

Zdroj: vlastné spracovanie

Odlíšná sexuálna orientácia, ide v podstate o najkontroverznejšiu tému spomedzi všetkých oblastí znevýhodnenia a diskriminácie. Spoločnosť je značne roztrieštená v názoroch na práva gayov a lesbičiek, zvlášť čo sa týka legalizovania ich vzťahov a spoločného vychovávania detí (napríklad adoptívnych), pretože ich spolužitie narúša tradičný model usporiadania spoločnosti a najmä rodiny. Môžem len predpokladať, že u mladých ľudí je tolerancia ku gayom a lesbičkám väčšia ako v prípade starších ľudí. Prekvapivé však bolo zistenie, že až 53% respondentov (61) odpovedalo, že ich neznášajú, 37,4% ich berú takých, akí sú. Jedenásť opýtaných uviedlo, že nepoznajú v svojom okolí žiadneho gayu ani lesbičku. Údaje uvádzam v tabuľke 8.

Tabuľka 8 **Postoje k ľuďom s inou sexuálnou orientáciou**

Postoje k ľuďom s odlišnou sexuálnou orientáciou	Počet	%
beriem ich takých akých sú	43	37,4
nepoznám žiadneho gayu ani lesbičku	11	9,6
neznášam ich	61	53
Spolu	115	100

Zdroj: vlastné spracovanie

Podľa prameňov zo sčítania ľudu z r. 2001 bol podiel žijúcich menšín na území Slovenska 14,22%-tný. Z toho najväčšie zastúpenie mala maďarská menšina (520528 osôb), ďalej rómska (89920 osôb) a na tretej priečke sa umiestnila menšina česká (44620 osôb). Ďalšie menšiny žijúce na našom území sú : ukrajinská, nemecká, poľská, chorvátska a iné. Čoraz ťažšie ovládateľné problémy národnostných menšín, ktoré komunistický režim zmietol pod koberec a negatívne predsudky väčšinového národa, ktoré vznikali často na historickom základe poloprávd a na nedostatku informácií, a živil sa z nespracovanej, indikujú na Slovensku, žiaľ dodnes etnicko-politické napätie. Ak však existuje istý zdroj napätia, môžeme si byť istí, že sa na scéne objavujú aj také strany, ktoré postavujú svoju ideológiu práve na živení daného zdroja napätia.

Z uvedeného dôvodu som chcel v jedenástej otázke zistiť, aký majú názor mladí ľudia k týmto skupinám obyvateľov. Chcel som zistiť či u respondentov tiež nevládnú predsudky, ktoré ako som už spomínal, sú zdrojom rasovej neznášanlivosti. Zistil som nasledovné: Pozitívny postoj k národnostným menšinám, žijúcim na našom území sme zhrnuli, a teda 61,7% opýtaných (71) uviedla, že menšiny sú súčasťou našej spoločnosti a vôbec im nevadí, že sú tu. Na druhej strane však nie je nezanedbateľné negatívne zistenie, a síce, že 38,3% opýtaných členov iných národností, žijúcich na

našom území neznáša a dokonca 15,7% ich považuje za akúsi hrozbu. Prehľad zaznamenáva tabuľka 9.

Tabuľka 9 **Postoje k národnostným menšinám**

Postoje k ľuďom z národnostných menšín	Počet	%
neznášam ich, rozťahujú sa na našom území	29	25,2
sú súčasťou našej spoločnosti	26	22,6
sú pre nás hrozbou	18	15,7
vôbec mi nevadí, že sú tu	42	36,5
Spolu	115	100

Zdroj: vlastné spracovanie

V nasledujúcej otázke (č. 12) ma zaujímalo, či respondenti poznajú organizované skupiny, ktoré pôsobia na Slovensku a ktorých ideologickým programom je rasová neznášanlivosť uviedli: skenheads a punk a Mariána Kotlebu – slovenského nacionalistu bývalého vodcu Slovenskej pospolitosti – „postrach Rómov.“

V predposlednej, trinástej otázke som zisťoval, či majú opýtaní konkrétne skúsenosti s aktivitami s takýmito skupinami v ich okolí.

Ukázalo sa, že 60 % opýtaných (69) nezažilo v ich okolí žiaden útok, ani iné aktivity protirasovo orientovaných skupín. Zostávajúca časť respondentov uviedla, že zažili útoky skenheads na športových podujatiach a protirómsky orientované pochody „Kotlebovcov.“

Pri vyhodnocovaní štrnástej otázky v dotazníku som zistil pasivitu sedemdesiatich deviatich mladých ľudí (68,7%) pri riešení a podpore boja proti rasovej neznášanlivosti. Uviedli, že sa nezúčastňujú žiadnych aktivít s touto tematikou. Zvyšná časť 31,3% (36) uviedla, že sa zapájajú aktívne, a síce najčastejšie uvádzali koncerty, divadelné podujatia a besedy.

4.7 Záver prieskumnej analýzy a odporúčania pre prax

Cieľom mojej analýzy bolo zistiť informovanosť a skúsenosti študentov s prejavmi rasovej neznášanlivosti a ktoré skupiny obyvateľstva považujú za najčastejší objekt diskriminácie. Objektom zisťovania boli študenti Spojenej školy v Šali a ich skúsenosti s intoleranciou a rasovou neznášanlivosťou hlavne smerom k menšinám

a znevýhodneným občanom žijúcim na Slovensku. Zisťoval som tiež postoje respondentov k týmto menšinám.

Výstupom môjho zisťovania je fakt, že samotní respondenti majú skúsenosť s prejavmi neznášanlivosti, ich postoje k Rómom sú tolerantnejšie ako na príklad k migrantom. Taktiež som zistil, že prejavy neznášanlivosti sú najčastejšie smerované proti Rómom a občanov maďarskej národnosti. Významnú úlohu v týchto prejavoch zohrávajú predsudky. Väčšia časť respondentov sa príliš osobne neangažuje v boji proti rasizmu a intolerancii a ani v oblasti, kde žijú nie sú im známe aktivity organizované volenými zástupcami samosprávy. Tolerancia, o ktorú by nám všetkým malo ísť je hlavne výzvou spoluobčanom a spoločnosti – čo znamená napríklad pozdvihnúť Róma na seberovného človeka a plnohodnotného občana. Teda predovšetkým zbaviť sa predsudkov voči nemu. Je taktiež potrebné klásť dôraz na prevenciu.

V záujme zmiernenia všetkých prejavov rasovej neznášanlivosti predkladám niekoľko odporúčaní pre prax, ktoré však predovšetkým vychádzajú z naštudovanej literatúry a poznatkov z viacerých výskumov, nakoľko typ mojej analýzy nedovoľuje dané zistenia zovšeobecňovať na celú populáciu.

- Zvyšovať pozornosť, pri zdôrazňovaní boja proti diskriminácii a rasovej neznášanlivosti, zvlášť pomocou komunikačných techník, publikáciami, kampaňami a spoločenskými akciami.
- Zlepšiť chápanie záležitostí spätých s diskrimináciou pomocou lepšieho poznania a opatrení.
- Rozvíjanie kapacít miestnych a regionálnych orgánov, nezávislých útvarov zodpovedných za boj proti rasovej neznášanlivosti a diskriminácii, sociálnych partnerov a mimovládnych organizácii, aby sa mohli efektívne vysporadúvať s týmito sociálnopatologickými javmi a to podporou výmeny informácií a dobrých praktických skúseností a vytváraním sietí na európskej úrovni.
- Udržovať a vytvárať kvalifikačné a rekvalifikačné programy, vytvárať podmienky nutné pre zlepšenie pracovných príležitostí Rómov.
- Nebyť ľahostajní a nevšímaví k prejavom sympatií k extrémizmu u ľudí okolo seba (nosenie tričiek, rasistické nadávky atď.). Ak sa vo vašom okolí vyskytuje niekto s takýmito sklonmi, porozprávajte sa z jeho rodičmi, učiteľmi.
- Ak ste svedkami útoku pravicových extrémistov na nejakú obeť a sami si netrúfate obeť brániť, privolajte ihneď políciu a počkajte na jej príchod – ako svedkovia pomôžete identifikovať útočníkov a prispieť k ich odhaleniu.

Záver

O mravnom vývoji ľudstva môžeme hovoriť na základe toho ako sa rozširovalo a rozširuje chápanie práv človeka a jeho konkrétne prejavy v rešpektovaní dôstojnosti človeka. Zatiaľ čo v antike sa práva človeka vzťahovali len na slobodných občanov, v kresťanstve išlo o rovnosť všetkých ľudí pred bohom, v osvietenstve o rovnosť všetkých pred zákonom, no v súčasnosti je vyvíjané veľké úsilie o rešpektovanie práv všetkých živých bytostí. Na základe toho potom môžeme hovoriť o tom, že ľudstvo sa skutočne mravne vyvíja. V tejto súvislosti je potrebné konštatovať, že mravný vývoj ľudstva nie je jednoduchý a priamočiary, ale je výsledkom mnohých stáročných sporov a úsilí o prekonanie predsudkov v ľudskom myslení a správaní. Mravný vývoj ľudstva je v určitom zmysle zabezpečovaný a podporovaný aj zákonom, pretože ľudská spoločnosť kodifikuje základné mravné normy týkajúce sa práv človeka a jeho dôstojnosti vo forme zákonov, aby posilnila ich postavenie v spoločnosti a urýchlila ich všeobecnú akceptáciu. Tento vývoj sa uskutočňuje tak, že človek si uvedomuje pod tlakom vonkajších spoločenských, sociálnych, politických, kultúrnych a ekonomických, prípadne aj biologických faktorov, že nie je výnimočným zjavom, že žiadny otrokár, tyran, despota, monarcha, feudál, rasista či muž nie je korunou ľudstva, prípadne korunou tvorstva vôbec. On sám a ľudstvo môže prežiť len vtedy, keď prežijú aj ostatní, a to nielen príslušníci ľudského rodu, ale aj príslušníci živej a neživej prírody. Problematika boja proti prejavom násillia, intolerancie a extrémizmu v spoločnosti je úloha politická, pedagogická, právna, sociálna a taktiež policajná. Ministerstvo a policajný zbor, podobne ako všetky ostatné inštitúcie, môže však plniť len časť tejto úlohy. Dôslednou realizáciou zistených prípadov protiprávneho konania s prvkami extrémizmu môže každý z nás výraznou mierou prispieť k ich eliminácii. Ako nasvedčujú zahraničné skúsenosti, určite nie je možné tieto negatívne javy odstrániť zo života spoločnosti úplne, ale vhodným pôsobením sa dajú eliminovať na prijateľnú úroveň a tým aj zabezpečiť ich dostatočnú kontrolu. V spoločnosti musí vzniknúť konsenzus v tom, že javy ako rasizmus, xenofóbia, náboženská neznášanlivosť sú v systéme demokratickej spoločnosti neprijateľné. Týmto negatívnym javom sa preto musia zainteresované subjekty venovať adresne, vo všetkých aspektoch života spoločnosti: v rodinách, na pracoviskách, v školách ako aj v masmédiách. V súvislosti s uvedeným sa javí účelným precizovať mechanizmus preventívneho, tak represívneho pôsobenia subjektov zainteresovaných na boji proti extrémizmu.

Zoznam literatúry

BARTSCH, S. *Minderheitenschutz in der internationalen politik. Völkerbund und KSZE/OSZE in neuer Perspektive*. Opladen: Westdeutscher verlag, 1995.

DREVER, J. *Dictionary of psychology*. Harmondsworth: 1964, 2. vyd. 1979.

DUBOVICKÝ, I. *Skripta pro studenty etnologie*. Praha: 1997.

EIDE, A. *Nové prístupy k ochrane menšín*. Bratislava: Minotity Rights Group, 1995. 22 s. ISBN 80-9671-693-4.

FABJAN, K. *Möglichkeiten und Grenzen des sMinderheiteschutzes durch internationale Instanzen*. Wien: Forum Europa. 1993.

GABAL, I. a kol. *Etnické menšiny ve střední Evropě. Konflikt nebo integrace*. Praha: G plus G, 1999. 341 s. ISBN 80-8610-323-4.

<http://www.menšiny/Informačná kancelária Rady Európy v Bratislave Vincent Danihel.mht>. [citované 29.12.2009]

<http://www.tolerancia.sk/old/tolerancia.php?pg=definiciehttp://punks-ka.blog>.

<http://www.statistics.sk> (Sčítanie obyvateľov, domov a bytov z roku 2001)

CHMELÍK, J. *Extremismus a jeho právní a sociologické aspekty*. Praha: Linde, 2001. 172 s. ISBN 80-7201-265-7.

KANDRÁČ, P. *Rasizmus predstavuje vážny problém Slovensko*, 18. 2. 2010 (Verejná správa 3/2010). Dostupné [online]. <http://www.e-obce.sk/clanky/1325.html>

KUMANOVÁ, Z. *Etnická identifikácia obyvateľov tzv. Cigánskej/Rómskej kolónie v Plaveckom Štvrtku*. Dostupné [online 31.1. 2010] : <http://www-sav.sk/journals/nar/full/sn198c.pdf> .

KUSÝ, M. *Podoby diskriminácie. Nadácia za toleranciu a proti diskriminácii*. Bratislava: MIRIUS, 2004. 33 s.

Metodika Prezídia policajného zboru, 2001.

MILO, D. *Rasistický extrémizmus v Slovenskej republike*. Bratislava: Inventa, 2004. 119 s. ISBN 80-89149-03-0.

MONTAGU, A.: *Race and IQ*, Oxford University press : 1999. 485 s.

MOSTY: Československý týždenník. Ročník 11. č. 40. 2002. ISSN 1335-6135.

Nariadenie Ministerstva vnútra SR č.27/2001 o postupe v oblasti boja s extrémizmom a o zriadení monitorovacieho strediska rasizmu a xenofóbie.

ONDREJKOVIČ, P. et al.: *Sociálna patológia*. Bratislava: VEDA, 2001. 310 s. ISBN 80-224-0685-6.

ONDREJKOVIČ, P. *Predsudky, xenofóbia a rasizmus*. In: Práca a sociálna politika.. Roč. 10, č. 4. 2002, s. 6-8 a 16-17. ISSN 1210-5643.

PRITCHARD, S. *Der völkerrechtliche Minderheitenschutz. Historische und neuere Entwicklungen*. Berlin: Dunker und Humboldt. 2001. In: Tübinger Schriften zum internationalen und europäischen Recht, Band 55.

PRŮCHA, J. *Interkulturní psychologie*. Praha: Portál, 2004. 199 s. ISBN 80-7178-885-6.

PRŮCHA, J. *Multikulturní výchova. Teorie-praxe-výskum*. Praha: ISV, 2001. 199 s. ISBN 80-85866-72-2.

SALAJKA, M. *Rasy a rasizmus ve světě*. Praha: Lidová demokrace, 1967. 70 s.

SZCZEPANSKI, J. *Sociológia – vývin problematiky a metód*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1961. 588 s.

ŠALING, S., et al. *Slovník cudzích slov*. Bratislava – Veľký Krtíš: SAMO. 2. vydanie, 2002. 685 s. ISBN 80-967524-7-2.

ŠIŠKOVÁ, T. *Výchova k toleranci a proti rasizmu*. Praha: Portál, 1998. 203 s. ISBN 80-7178-285-8.

ŠKOVIERA, A. *Program zameraný na zmenu rasistických a segregáčnych postojov detí v diagnostickom centre v Bratislave*. In.: *Mládež a spoločnosť*. Roč. 11, 2002, č. 40.

TESAŘ, F. *Etnické konflikty*. Praha: Portál, 2007. 251 s. ISBN 978-80-7367-097-9.

TOVE SKUTNABB-KANGAS: *Menšina, jazyk a rasizmus*. Bratislava: Kalligram, 2000. 297 s. ISBN 80-7149-351-1.

VAŠEČKA, M. *Súhrnná správa o Rómoch na Slovensku*. Bratislava: IVO, 2002, 842-843 s. ISBN 80-88935-41-5.

Všeobecná deklarácia ľudských práv.

Zoznam grafov a tabuliek

Graf 1 Najčastejšie dôvody znevýhodnenia	41
Graf 2 Subjektívne vnímanie znevýhodnenia	42
Graf 3 Skúsenosti so znevýhodňovaním	43
Graf 4 Najčastejšie dôvody rasovej neznášanlivosti	45
Tabuľka 1 Triedenie respondentov podľa pohlavia	38
Tabuľka 2 Subjektívne vnímanie znevýhodnenia	41
Tabuľka 3 Skupiny obyvateľov ako objekt intolerancie	43
Tabuľka 4 Respondenti ako objekt útoku	44
Tabuľka 5 Prejavy rasovej neznášanlivosti	46
Tabuľka 6 Postoje respondentov k Rómom	48
Tabuľka 7 Postoje respondentov k migrantom	48
Tabuľka 8 Postoje k ľuďom s inou sexuálnou orientáciou	49
Tabuľka 9 Postoje k národnostným menšinám	50